

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Diplomová práce

Bc. Viktorie Kolínská

Rizikové chování dětí na internetu:

Srovnání klientů nízkoprahového klubu s běžnou populací dětí

Risk Behaviour Among Children on the Internet: Comparison Between
Clients of the Low-Threshold Treatment Programme for Youths at Risk and
General Child Population

Praha 2017

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Podaná, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce Mgr. Zuzaně Podané, Ph.D. za skvělé vedení, cenné rady a trpělivý přístup. Dále děkuji celému týmu z nízkoprahového Klubu, kde jsem měla možnost svůj výzkum vést, jmenovitě Tomášovi, Báře a Hance. Velký dík patří také rodině, přátelům a mému snoubenci za podporu a pomoc při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 15. května 2017

.....
Jméno a příjmení

Abstrakt (česky)

Tato práce se zaměřuje na rizikové chování dětí na internetu. Cílem je pokusit se odhalit specifika klientů nízkoprahového Klubu oproti běžné populaci dětí v rámci třech hlavních témat: rizikové chování, viktimizace a přepínání role oběti a pachatele a to v oblastech kyberšikany a online trestné činnosti páchané na dětech.

Práce je standardně rozdělena do tří základních částí: teoretické, metodologické a analytické. V rámci teoretické části jsou nejprve představeny základní pojmy rizikového chování dětí na internetu pomocí předchozích zjištění v odborné literatuře a to především: online komunikace, kyberšikana, *kybergrooming*, *sexting* a dětská pornografie. V metodologické části je kromě cílů a výzkumných otázek představena metoda případové studie, jakožto metoda vlastního výzkumu, a kvantitativní výzkumy na běžné populaci dětí, s nimiž jsou výstupy případové studie v analytické části srovnány. Ta je zaměřena na dvě hlavní oblasti zkoumání: kyberšikana a online trestná činnost páchaná na dětech. V závěrečném shrnutí jsou celkové výsledky zasazeny do kontextu teoretické části se snahou relevantně zodpovědět na výzkumné otázky položené v části metodologické.

Výsledky srovnání ukazují poměrně značné rozdíly od běžné populace dětí založené na faktu, že se jedná o rizikovou mládež a v tomto případě ještě navíc specificky ovlivněnou romskou a rapovou kulturou. Při sledování kyberšikany bylo zjištěno, že klienti mají více zkušeností jak s viktimizací, tak i s přepínáním role oběti a pachatele, častokrát vystavěných na rasových konfliktech. V rámci Klubu byly zjištěny téměř všechny formy kyberšikany. Zároveň byla odhalena nová specifická forma vyřizování účtů mezi dívkami. Co se týče online trestné činnosti páchané na dětech, tak práce dochází k závěru, že klienti nejsou výrazně více viktimizováni než běžná populace dětí, pouze v případě obtěžování dívek *sextingem* se jedná o vyšší poměr. Na druhou stranu je v tomto případě problematická především neznalost rizik, vystavování se ohrožujícím situacím a absence IT gramotnosti, což je v případě klientů spojené hlavně s užíváním a komunikací na sociální síti Facebook. Tyto znalosti běžná populace dětí získává z médií, ve škole či od rodičů, což v případě klientů může nahrazovat činnost nízkoprahového Klubu a podobných zařízení. Nedostatek zázemí a podpory od okolního světa pak klienty přivádí k vynalézání nových strategií k řešení ohrožujících situací, které však nejsou vždycky úplně funkční.

Abstract (in English):

The thesis focuses on risk behaviour among children on the internet. The aim is to find out the specific differences between clients from the low-threshold treatment programme for youths at risk and the general child population, in the context of three main topics: risk behaviour, victimisation and victim and offender role reversal, and in two fields: cyberbullying and online violence against children.

The work is divided in three parts: theoretical, methodological and analytical. First, I introduce basic concepts of hazardous internet behaviour among children as described within the academic literature. Those are mainly online communication, cyberbullying, cybergrooming, sexting and child pornography. In the methodological part, I present the goals of this work, research questions, the case-study method which is the base method of my own research, as well as other quantitative research methods that are commonly used to study the child population. These findings are compared in the analytical part, focusing on two main areas: cyberbullying and online violence against children. In the conclusion, the results are put in context of the theoretical findings from the first part in order to answer the research questions.

The findings show considerable differences between the general child population and children from low-threshold treatment programme, mostly caused by the programme's focus on youth at risk, additionally heavily influenced by Roma and rap culture. The research on cyberbullying found out that clients from this programme are more experienced with both victimization and victim and aggressor role reversal, which often includes racial conflicts. Most common forms of cyberbullying were discovered along with a specific new form of retribution among girls. On the other hand, online criminality against children from the low-threshold programme was not significantly different from the norm, with only sexting harassment against girls being more prevalent. The main problem is that the clients are not educated on the online risks, exposed to risk situations and lacking basic IT literacy, connected in this case to communication on Facebook. The general child population gains this knowledge from media, schools or parents. In the case of low-threshold treatment clients, these sources may be replaced by a low-threshold treatment programme and other similar institutions. The lack of positive background and societal support pushes clients to invent new strategies that are not always functional.

Klíčová slova (česky)

Kyberšikana, kybergrooming, sexting, dětská pornografie, online komunikace, rizikové chování, viktimizace, riziková mládež

Klíčová slova (anglicky):

Cyberbullying, cybergrooming, sexting, child pornography, online communication, risk behaviour, victimisation, risk youth

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	3
2.1	ONLINE KOMUNIKACE	3
2.2	KYBERŠIKANA.....	4
2.2.1	<i>Definice šikany</i>	<i>4</i>
2.2.2	<i>Definice kyberšikany.....</i>	<i>5</i>
2.2.3	<i>Formy online agrese podle Nancy Willardové.....</i>	<i>6</i>
2.2.4	<i>Aktéři kyberšikany.....</i>	<i>8</i>
2.3	KYBERGROOMING	10
2.3.1	<i>Typy kybergroomingu.....</i>	<i>10</i>
2.3.2	<i>Průběh kybergroomingu.....</i>	<i>11</i>
2.4	SEXTING	13
2.4.1	<i>Typy sextingu.....</i>	<i>13</i>
2.4.2	<i>Motivace k sextingu</i>	<i>14</i>
2.4.3	<i>Rizikovitost sextingu</i>	<i>14</i>
2.5	DĚTSKÁ PORNOGRAFIE	15
2.6	UKOTVENÍ ONLINE TRESTNÉ ČINNOSTI PÁCHANÉ NA DĚTECH V TRESTNÍM ZÁKONÍKU	16
2.7	AKTÉŘI ONLINE TRESTNÉ ČINNOSTI PÁCHANÉ NA DĚTECH.....	16
2.7.1	<i>Pachatelé online trestné činnosti.....</i>	<i>16</i>
2.7.2	<i>Oběti online trestné činnosti.....</i>	<i>18</i>
2.8	SHRNUTÍ.....	19
3	METODOLOGICKÁ ČÁST	20
3.1	CÍL VÝZKUMU	20
3.2	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	21
3.3	PŘÍPADOVÁ STUDIE.....	21
3.3.1	<i>Představení nízkoprahového Klubu</i>	<i>21</i>
3.3.2	<i>Cílová skupina</i>	<i>22</i>
3.3.3	<i>Zdroje dat</i>	<i>24</i>
3.4	VELKÉ VÝZKUMY NA BĚŽNÉ POPULACI DĚTÍ.....	27
4	ANALYTICKÁ ČÁST	30
4.1	SPECIFIKA CHOVÁNÍ ZKOUMANÉHO VZORKU NA INTERNETU	30
4.2	PŘECHOD Z BĚŽNÉHO K RIZIKOVÉMU CHOVÁNÍ	33
4.2.1	<i>Sdělování osobních údajů</i>	<i>33</i>
4.2.2	<i>Další rizikové jevy</i>	<i>34</i>
4.3	KYBERŠIKANA.....	35
4.3.1	<i>Viktimizace: výskyt kyberšikany.....</i>	<i>35</i>
4.3.2	<i>Viktimizace: formy kyberšikany.....</i>	<i>37</i>
4.3.3	<i>Viktimizace: řešení situace</i>	<i>38</i>
4.3.4	<i>Přepínání role oběti a agresora</i>	<i>41</i>
4.3.5	<i>Shrnutí</i>	<i>43</i>

4.4	ONLINE TRESTNÁ ČINNOST PÁCHANÁ NA DĚTECH.....	44
4.4.1	<i>Viktimizace</i>	44
4.4.2	<i>Rizikové chování</i>	46
4.4.3	<i>Shrnutí</i>	49
5	ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ	52
6	ZÁVĚR	59
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	61
8	SEZNAM OBRÁZKŮ:	65
9	SEZNAM TABULEK:	66
	PŘÍLOHA 1. ANKETA.....	I

1 Úvod

Dnešní doba je nepopíratelně ovlivněná prostředím internetu, informačními technologiemi a sociálními sítěmi. Svět byl rozdělen na online a offline prostor, který se vzájemně prolíná, což způsobilo změnu vnímání časoprostoru. Díky novým technologiím můžeme například komunikovat nezávisle na čase a prostorové vzdálenosti. Tato změna ovlivňuje celou společnost, ale zatímco některé jedince zastihla v průběhu života, jiní se do ní narodili. Specifika nové generace se snaží zachytit různé koncepty, které jejich členy nazývají například *digitálními domorodci* (Digital Natives; Prensky, 2001), *internetovou* nebo *síťovou generací* (Net Generation; Tapscott, 1998, 2009) či *mileniály* (Millenials; Strauss & Howe, 1991).

V reakci na tyto koncepty vznikly i alternativní teorie, které rozlišují lidi na ty, co se v online světě umí pohybovat, a ty, co jsou pouze návštěvníky. Lze uvést například teorii digitálních obyvatel a návštěvníků (Digital residents and visitors), kterou představili White a Le Cornu (2011). Autoři ve zkratce tvrdí, že návštěvníci online svět v případě potřeby využívají jako nástroj a udržují se v anonymitě, protože se bojí, že by mohli podlehnout nástrahám internetu. Návštěvníci také nerozumí konceptu seznamování se s lidmi online, když mají svůj offline svět. Obyvatelé naproti tomu považují internet za prostor. Autoři (ibid.) ho popisují jako park či budovu, kterou mají rozškatulkovanou podle přátel, k nimž mají přístup a s nimiž mohou sdílet vše možné. Jsou aktivní na svých účtech, online sdílejí a formují své názory, a i když se odpojí, část jejich já zůstává na síti.

Online prostředí je tedy jakousi alternativou pro offline svět, od něhož však není úplně oddělen. Jevy, které jsou běžné v offline světě, se přenášejí i do kyber prostoru a dle potřeby jsou modifikovány. Nabízí se však i příležitosti pro úplně nové fenomény. Stejně tak je tomu i s kriminalitou včetně té, která je páchaná na dětech. Dětská prostituce, šíření pornografie či jiné sexuální zneužívání tak získávají nový charakter. Zároveň tyto jevy ne vždy zůstávají pouze v kyber prostoru, nýbrž se přenáší i do offline prostředí. Například *kybergrooming* v některých případech slouží jako nástroj pro vylákání dítěte na schůzku.

Rizikové chování dětí na internetu je častým předmětem současných výzkumů zaměřených na děti a mládež. Tyto výzkumy v českém prostředí sice pokrývají velké vzorky a díky tomu jejich výsledky můžeme zobecnit na celou populaci dětí, na druhou stranu jsou však ve většině případů prováděny na školách či prostřednictvím různých serverů. Do těchto celorepublikových vzorků se pak nemusí dostat například klienti nízkoprahových zařízení

(sociální služby zaměřené na rizikovou mládež viz kapitola *Představení nízkoprahového Klubu*), pro něž je běžné záškoláctví a neochota dobrovolně se účastnit podobných výzkumů. Na druhou stranu svým chováním a prostředím, ve kterém vyrůstají, spadají do skupiny rizikové mládeže, které je třeba věnovat vyšší pozornost za účelem prevence rizikových faktorů, s nimiž může společnost prostřednictvím nízkoprahových zařízení pracovat.

Teoretická část se snaží ukotvit téma rizikového chování dětí na internetu pomocí představení základních pojmů, které se k tématu vážou. Na úvod jsou popsána specifika online komunikace. Dále následuje kapitola zaměřená na kyberšikanu, kde je uvedena její definice, základní formy a aktéři. Další oddíly se věnují pojmům vycházejícím z online trestné činnosti páchané na dětech – *kybergrooming*, *sexting* a dětská pornografie. Online trestná činnost páchaná na dětech je dále ukotvena v trestním zákoníku a na závěr jsou představeni jejich aktéři.

Následující části práce se věnují především samotnému výzkumu. V metodologickém oddíle je představena metoda případové studie, která byla použita za účelem zkoumání cílové skupiny. Výsledky jsou v analytické části srovnány s výstupy velkých výzkumů z českého prostředí. Cílem výzkumu je odhalit specifika klientů oproti běžné populaci dětí v rámci třech hlavních témat: rizikové chování, viktimizace a přepínání role oběti a pachatele; v oblastech kyberšikany a online trestné činnosti páchané na dětech. Intencí je dosáhnout lepší orientace v problematice zaměřené na rizikovou mládež, která umožní lépe zacílit práci nízkoprahových zařízení a podpořit tvorbu preventivních programů pro jejich klienty.

Analytická část je členěna do dvou oddílů: první je zaměřen na kyberšikanu a druhý na online trestnou činnost páchanou na dětech. Tato část se věnuje především porovnávání výsledků výzkumů prováděných na běžné populaci dětí a případové studie klientů zkoumaného nízkoprahového Klubu. V kapitole Závěrečné shrnutí jsou pak zjištění zasazena do kontextu teoretické části, kdy jsou zodpovězeny všechny tři výzkumné otázky položené v metodologické části.

2 Teoretická část

Cílem následující části je na základě odborné literatury teoreticky uchopit téma rizikového chování, představit základní pojmy s ním spojené a připravit podklady pro empirickou část. Nejprve je popsána proměna komunikace s nástupem internetu a její základní charakteristiky. Dále se teoretická část věnuje dvěma základním oblastem.

První oblast se zaměřuje na kyberšikanu a online agresi. Nejprve je definována kyberšikana jejím vymezením od šikany běžné a posléze jsou představeny formy online agrese podle Nanacy Willardové (2006) a její aktéři od obětí, přes pachatele, po přihlížející.

Druhá oblast se zabývá online trestnou činností páchanou na dětech. V první řadě jsou vysvětleny základní pojmy, které se k ní vážou – konkrétně se jedná o *kybergrooming* (typy a průběh), *sexting* (typy, motivace a rizikovost) a dětskou pornografií. Dále je online trestná činnost ukotvena v Trestním zákoníku a na závěr jsou představeni její aktéři – pachatelé a oběti.

2.1 Online komunikace

Pro pochopení tématu práce je nejprve vhodné zaměřit se na modifikaci samotné komunikace v online prostředí. Lidé se totiž v kyber prostoru pohybují fyzicky ukryti za technologií, skrze kterou komunikují. Ztrácí se tedy celkový vizuální kontakt (pokud není využita možnost web kamery) a tím se vytrácí i neverbální komunikace.

Šmahel (2003) shrnuje specifika typická pro virtuální prostředí vnímaná dospívajícími, která výrazně ovlivňují jejich komunikaci. Obecně lze internet označit jako prostředí bez zábran (disinhibice) díky pocitu fyzického bezpečí, absence sama sebe jako fyzického objektu, možnosti ukončení kontaktu a jakési vnímané samozřejmosti anonymity. Patří sem zvýšená otevřenost propojená s redukcí úzkosti, způsobená mizením bariér či obav z běžné komunikace tváří v tvář. Dále dospívající často kalkulují s absencí sankcí ze strany sociální skupiny či jedinců, což může vést například ke zvýšenému výskytu sexuálních nárážek na ostatní, které pocítují především dívky. Tento fakt však oběti těchto nárážek hodnotí spíše neutrálně, protože mají možnost nepříjemnou konverzaci kdykoliv opustit. V neposlední řadě mají dospívající ve virtuálním prostředí možnost lži a přetvářky, což vede k pohrávání si s vlastní identitou. Internet je jimi vnímán jako místo odreagování či zábavy a zároveň může sloužit i jako zdroj informací.

Další výraznou změnou v komunikaci je kontrola nad časovým průběhem komunikace. Konečný (2011) rozlišuje dva typy komunikace: synchronní a asynchronní. Asynchronní komunikací je míněna například e-mailová konverzace, či příspěvky v diskusích. Zde se nevylučuje časová prodleva. Naopak při synchronní komunikaci se očekává rychlá odpověď, protože stimuluje reálnou komunikaci. Dává tak například větší prostor pro lhaní, protože si příjemce danou skutečnost nemůže snadno ověřit. Na druhou stranu oba typy komunikace na internetu oproti reálné komunikaci nabízí možnost nahlédnutí do historie, kde lze zjistit, kdo co říkal, respektive napsal.

Konečný (ibid.) také popisuje ideu možnosti potírání rozdílů v online chování mezi muži a ženami, která je způsobená neviditelností aktérů a může se převést i do roviny rasy, vzdělání a dalších kategorií. Některé výzkumy stírání těchto rozdílů na internetu potvrzují (Bhappu, Griffith, & Northcraft, 1997; Dubrovsky, Kolla, & Sethna, 1991) jiné však naopak tvrdí, že internet dovoluje mnohem vyšší míru například sexismu a povýšenectví, než je v realitě přípustná (Herman, 1999).

Změna komunikace na základě přesunu z reálného do online prostředí tedy vychází z aktuální neviditelnosti jednotlivých aktérů, která dodává pocit anonymity a bezpečí. Otevírá tak nové jak pozitivní, tak i negativní možnosti, které mohou vést až k deviantnímu a potažmo kriminálnímu chování.

2.2 Kyberšikana

Na prahu běžného chování a kriminálních činů páchaných proti dětem, které se na internetu mohou vyskytovat, stojí právě kyberšikana, jež je zároveň úzce spojena s běžnou šikanou. Výzkumy ukazují, že oběti offline a online šikany se překrývají až z 85 % (např.: Juvonen & Gross, 2008; Raskauskas & Stoltz, 2007). Agresori běžné šikany se stávají nejen agresory kyberšikany, ale také si s oběťmi často vyměňují své role. Při popisu kyberšikany je tedy podstatné neustálé srovnávání s tradiční šikanou.

2.2.1 Definice šikany

Vašutová a Kitliňská (2010) uvádí přehled definic tradiční šikany sestavené českými odborníky, mezi něž zahrnují především Stanislava Bendla, Michala Koláře a Pavla Říčana. V těchto definicích se objevují jednotící znaky jako je úmyslnost či záměrnost jednání agresorů, asymetrie vztahů mezi obětí/ oběťmi a útočníkem/ útočníky, opakovanost a dlouhodobost. Cílem šikany je ublížit, ohrozit či zastrašit oběť, ať už fyzicky, psychicky či

kombinovaně. Oběť se přitom nedovede bránit, což může vést k dlouhodobým následkům. Pachatelů i obětí šikany může být více, potažmo i celá skupina, a většinou mívá vliv na celou strukturální transformaci skupiny. Šikanu lze rozlišovat například dle přítomnosti svědků (zjevná a skrytá), typu agrese (fyzická, slovní a emocionální či přímá a nepřímá - např. vyloučení z kolektivu), typu viktimizace (pasivní snášení či donucení k degradující aktivitě) nebo podle motivace k agresi (například ekonomická šikana, která vychází ze socioekonomického původu agresorů) a jiné.

2.2.2 Definice kyberšikany

První zmínky o konceptualizaci pojmu kyberšikana se datují mezi léty 2001–2003 (Vašutová, Bartlíková, & Kitlínská, 2010) a spojují se s jmény Bill Belsey (zakladatel prvních webových stránek o kyberšikaně www.cyberbullying.org) a Nancy Willardová (americká právnička).

Definice autorů (Vašutová et al., 2010; Černá, 2013), kteří se touto problematikou zabývají, zmiňují podobné společné znaky jako při tradiční šikaně a to: úmyslnost chování a opakování. Pokud jednání neobsahuje právě úmyslné obtěžování, které je obětí vnímáno jako nepříjemné a ubližující, pak se nejedná o (kyber)šikanu, ale o online obtěžování či škádlení. Problém rozlišit kyberšikanu, online obtěžování a prosté škádlení je v tom, že se aktéři navzájem nevidí. Je tedy těžké odlišit, jak je jednání míněno a jaké má důsledky oproti šikaně v reálném prostředí (Černá, 2013).

Mezi nepřátelskými formami chování se objevuje trýznění, hrozby, ponižování či ztrapňování a spojuje je jejich krutost. Fyzické násilí se díky prostředí bez kontaktu přenáší na psychické násilí. Otázkou zůstává, zda jde o nový druh psychického násilí nebo transformaci tradiční šikany v online prostředí (Vašutová et al., 2010).

Právě kyber prostor je hlavním odlišujícím znakem od tradiční šikany. Základní prvky, které se shodují s běžnou šikanou, ve virtuálním světě nabývají nové podoby. Týká se to například výše zmíněného opakování, které se při běžné šikaně projevuje kvantitou útoků, ale v online prostředí to znamená i přibývání komentářů či „lajků“, sdílení a opakované přehrávání ponižujícího videa nebo audio záznamu. Působí tak mocenská nerovnováha stupňovaná časoprostorovou neomezeností kontaktu oběti a možnou anonymitou agresora, což může v oběti zvyšovat nepříjemné a ubližující pocity při percepci útočnickova jednání (Černá, 2013).

Informační a komunikační technologie nabízí agresorům nové možnosti dynamického prostředí, které se neustále proměňuje a vyvíjí. Pro dnešní děti a dospívající je to přirozená

součástí každodennosti. Nejsou nicméně natolik vyzrálí, aby byli schopni vyhodnotit některé situace, a právě díky rychlému vývoji se v online prostředí nemusí snadno orientovat. Rychlý vývoj má dopad i na dospělé, kteří se v novém virtuálním světě orientují častokrát méně než děti. To v některých případech vede k tomu, že se děti na dospělé ohledně kyberšikany nechtějí nebo ani nemohou obrátit. Útoky mohou probíhat odkudkoliv a kdykoliv, oběť díky anonymitě internetu vůbec nemusí znát nebo rozpoznat svého útočníka a publikum kyberšikany může být díky sdílení téměř nekonečné (Vašutová et al., 2010).

2.2.3 Formy online agrese podle Nancy Willardové

Již dříve zmíněná právnička Nancy Willardová (2006) vytvořila typologii forem online agrese, která se často shoduje i s prvky kyberšikany. U některých forem je však sporné, zda je zařadit do kyberšikany či online trestné činnosti. Níže uvedené definice vychází z Vašutové a kolektivu (2010), případně jsou doplněny jinými autory a návazností na možnou trestnou činnost.

Flaming

Ohnivá krátkodobá hádka v prostředí chatových místností, diskusních fór atp. Charakteristické je vulgární, urážlivé, vyhrožující užívání výrazů a argumentů. Dlouhodobé jednání se označuje jako *flame war*. Otázkou je, zda *flaming* řadit mezi formy kyberšikany, jelikož nesplňuje nepoměr sil mezi aktéry, který bývá spíše vyrovnaný.

Harassment

Obtěžování opakovaným zasíláním urážlivých, útočných či výhružných zpráv. Toto chování je jednosměrné, tedy je jasné, kdo je oběť a kdo agresor. Oproti *flamingu* je dlouhodobější a může být součástí *stalkingu* či *kyberstalkingu*.

Cyberstalking

Kyberstalking vychází z *harassmentu*. Taktéž staví na principu zasílání výhružných zpráv a přechází až k vydírání. Oproti *harassmentu* je *cyberstalking* více zraňující, útočný, celkově promyšlený a v oběti může vyvolávat strach o svou bezpečnost či zdraví. Dále může zahrnovat i pomluvy vedoucí k ničení vztahů oběti či její reputaci, což může probíhat i komunikací s okolím oběti. V trestním zákoníku je *stalking* zakotven v § 354 jako trestný čin nebezpečné pronásledování podle zákona č. 40/2009 Sb.

Denigration

Jde o pomlouvání v online prostředí pomocí zveřejňování hanlivých, nepravdivých informací ať už se jedná o verbální, grafickou či zvukovou formu. Takové jednání může naplnit skutkovou podstatu trestného činu pomluvy ve smyslu § 184 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Impersonation

Impersonation v překladu znamená vydávání se za někoho jiného. Taktéž se používá výraz *masquerding* nebo krádež identity. Agresor získá přístupové údaje k účtu jiné osoby a skrze něj šikanuje svou oběť. Jsou zde tedy dva typy obětí – majitel účtu zaměněný za agresora a kontaktovaná osoba. Krádež identity už lze kvalifikovat jako trestný čin poškození cizích práv podle § 181 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Outing and trickery

Pro *outing* existuje český ekvivalent, slovo odhalení. Taktéž se jedná o zveřejňování informací, fotografií či audio-vizuálního obsahu, ale tentokrát jde o pravdivý materiál o oběti soukromého či intimního charakteru. *Trickery* v překladu znamená podvod, který často jde ruku v ruce s odhalením. Jde o získání určitého citlivého materiálu díky příslibu soukromí, kterého pak pachatel zneužije a materiál zveřejní. Takové jednání může vycházet ze *sextingu* či *groomingu*, což bude dále vysvětleno ve zvláštní kapitole, a může také případně přejít v trestný čin neoprávněné nakládání s osobními údaji podle § 180 nebo porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí podle § 183 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Exclusion

Exkluze, tedy vyloučení je součástí i tradiční šikany. V online prostředí se tak může dít v rámci komunit, kde je potřeba mít přístup, nebo například v rámci sociální sítě Facebook prostým nepřidáním mezi *přátele*. Černá (2013) bolestivost této formy vysvětluje touhou dospívajících někam patřit. Navíc v online prostředí může takto jedince vyloučit mnohem větší skupina lidí než v realitě, což stupňuje frustraci obětí.

Další formy kyberšikany

Vašutová a kolektiv (2010) uvádí ještě další formy kyberšikany. Například nevyžádaná sdělení, mezi něž patří například spamy (nevyžádaný e-mail), hoaxy (zprávy varující před nebezpečím, jejichž důvěryhodnost je potvrzena známými firmami, odborníky atp. vyžadující rozeslání co nejvíce lidem, tudíž jejich autor je téměř k nedohledání) či viry (počítačové programy, které mohou ničit počítač – úbytek místa na disku, omezení výkonu počítače, vynášení informací atp.).

Dále se vyskytuje jev s názvem *happy slapping*, což doslovně znamená veselé fackování. Jde o natočení a posléze zveřejnění oběti v ponižující situaci nebo v situaci, kdy je fyzicky napadena. Další jevem jsou *cyberthreats*, v překladu kyber výhružky, kdy pachatel buď přímo informuje oběť, že se chystá někomu či sobě ublížit, nebo zveřejní materiál, který oběť rozruší na tolik, že může někomu nebo sobě ublížit. V neposlední řadě je nutné zmínit *kybergrooming*, který bude popsán níže (ibid.).

2.2.4 Aktéři kyberšikany

Mezi aktéry kyberšikany patří oběti, agresori a přihlízející. V běžné šikaně hraje významnou roli skupinová dynamika a sociální pozice aktérů. To se však u kyberšikany mění, protože již není třeba fyzické převahy agresora. Není nutné, aby aktér byl podpořen okolím, tedy může jednat i sám (Černá, 2013). V tuto chvíli je možné, že ten, kdo byl v rámci běžné šikany obětí, se stane online agresorem. V některých případech tedy dochází k přepínání mezi těmito dvěma rolemi.

Oběti kyberšikany tak mohou být agresori běžné šikany, ale i normální děti, které se v online prostředí stanou zranitelnými díky uvádění osobních údajů, odhalování věcí o sobě atp. (ibid.). Vašutová s ostatními autorkami (2010) uvádí několikero výzkumů, které se shodují, že oběťmi kyberšikany jsou častěji dívky než chlapci. V podstatě se ale obětí může stát kdokoli, i když není uživatelem internetu.

Výzkumu Hinduja a Patchina (2009) ukazuje, že nejčastějším motivem kyberšikany je odplata. Díky anonymitě, kterou online prostředí nabízí, se může jednat i o formu odplaty oběti svému agresorovi z offline prostředí. Dalším argumentem agresorů je, že si to oběť zasloužila nebo že kyberšikana byla míněna pouze jako vtip, případně agresorům důsledky jejich chování nedocházely. Další autoři zase zmiňují (Wilton & Campbell, 2011) že agresori nejčastěji jednají z důvodu získání pozornosti, pro lepší pocit ze sebe sama, prosazení se, převedení pozornosti na někoho jiného, nebo možnost být někým jiným, což přesně kyber prostředí umožňuje.

Pokud se agresori schovávají v anonymitě, tak je pro ně specifické, že mají pocit jakéhosi neviditelného pláště, který jim umožňuje jednat, jak by se tvář v tvář neodvážili (Kowalski & Limber, 2007). Jsou poté schopni snáze opustit skupinovou normu a zároveň přímo nevidí důsledky svého jednání, například plakající oběť (Černá, 2013). Dochází tak k disinhibičnímu efektu, kdy je tedy agresor schopen dovolit si vůči své oběti více, než by byl v offline prostředí (Vašutová et al., 2010), a případně k deindividualizaci. Ta vychází z Le Bonnovy davové hysterie, kdy se jedinec díky davu stane anonymním, čímž se zbaví pocitu zodpovědnosti, kterou je jinak svazován. V kyber prostoru se pak anonymita ještě umocňuje (ibid.).

Mezi agresory se tak mohou vyskytovat i sociálně méně zdatné děti, pro něž je kyberšikana reakcí na jejich frustraci v reálném životě. Druhý typ agresorů si naopak posiluje své sociální postavení a kyberšikanu využívá k získání své pozice (Černá, 2013). Kavalír a Rottová (2009) dále uvádí typologii agresorů převzatou ze stránek Stop cyber bullying (www.stopcyberbullying.org): *pomstychtivý andílek*, *bažící po moci*, *sprosté holky* a *neúmyslný kyberagresor*.

Motivací kyberšikany *pomstychtivých andílků* je odplata agresorovi běžné šikany. Sami se tedy za agresory nepovažují, protože si své jednání odůvodňují tím, že jejich oběť po právu trpí, a mají pocit, že vlastně konají dobro. Berou tedy právo do svých rukou a mstí se například za svého šikanovaného kamaráda. Další typ *bažící po moci* díky kyberšikaně, která staví na ovládání druhých vyvoláváním strachu, upevňuje svoji autoritativní pozici, ale zároveň si málokdy uvědomuje závažnost svých činů. Tento typ vyžaduje publikum a svým jednáním se chlubí, aby vzbudil pozornost. Pokud pozornost nepřichází, tak agresor přitvrzuje do té doby, než ji nezíská. Často také bývá obětí běžné šikany (ibid.).

Dále se hovoří o typu *sprostých holek*, jejichž motivem je nejčastěji nuda. Agrese vychází ze skupinového jednání více dívek, které spolu šikanu vymýšlí nebo i páchají. Taktéž vyžadují publikum, které je sleduje, a tím si utvrzují svoji moc a touhu ostatních patřit mezi ně. Posledním typem jsou *neúmyslní agresori*. Jak už název napovídá, ani je nenapadne, že by mohli být agresory. Motivuje je fakt, že mohou a je to legrace. Často užívají cizí identitu, za kterou se schovávají a s níž mohou vystupovat jako „tvrďáci“. Jednají bez přemýšlení nad následky svého chování, často ve vzteku či frustraci. Jsou takto schopni komunikovat i se svými kamarády nicméně schovaní za cizí identitou. Ti však nemusí rozpoznat, kdo je na druhé straně a jak dotýčný své poznámky myslí (ibid.).

U dvou výše zmíněných typů (*bažící po moci a sprosté holky*) bylo explicitně uvedeno, že ke svému jednání vyžadují publikum a pozornost okolí. Právě publikum je jeden z aspektů, který se oproti běžné šikaně v kyber prostoru výrazně modifikuje. U běžné šikany lze hovořit o v podstatě uzavřené skupině dětí například ze školní třídy, ale na internetu publikum může být neomezené díky možnosti sdílení. Neomezenost se týká i časového a prostorového horizontu, protože si šikanizující materiál může zobrazit i někdo na druhém konci světa a i kdykoliv v budoucnu. Dopad kyberšikany je v tomto smyslu mnohem větší než u běžné šikany (Vašutová et al., 2010).

Přihlížející kyberšikany nemusí být ve fyzickém kontaktu s obětí ani ji nemusí znát. Jeho neviditelnost na něj také neklade žádnou zodpovědnost v otázce, jak se k svědectví postavit. Nicméně přihlížející může nevědomě podpořit agresora například započtením dalšího zhlédnutí stránky. Na druhou stranu může svou neviditelnost i využít a agresorovo jednání nahlásit administrátorovi (Černá, 2013).

Právě díky nekonečným možnostem šíření šikanizujícího materiálu nejsou výjimečné ani ty nejhorší scénáře dopadů na jejich oběti. Kyberšikana tak může mít dlouhodobé následky či skončit sebevraždou oběti. Pro okolí, včetně dospělých autorit, je ale v případě kyberšikany mnohem těžší u obětí rozeznat příznaky těchto následků v porovnání s běžnou šikanou (Vašutová et al., 2010).

2.3 Kybergrooming

Prvním a jedním z nejvíce ohýbaných pojmů, které se již přímo vážou k online trestné činnosti, je *kybergrooming* (či samostatně *grooming*). Původně se slovo *grooming* užívalo a stále užívá v kontextu s péčí o zvířata. V kriminologii se tento význam přenesl na proces založený na systematicky využívané důvěře vybudované mezi mladistvým a dospělým za účelem sexuálního zneužití (Wachs, Wolf, & Pan, 2012). Celý proces usnadňuje virtuální svět, kde má anonymní pachatel příležitost vydávat se za někoho jiného a není časově ani prostorově omezen.

2.3.1 Typy kybergroomingu

Lze hovořit o dvou základních typech *kybergroomingu* podle záměru pachatele, zda zneužití dítěte zůstane v prostředí kyber světa, nebo se přenesení i do fyzického kontaktu s dítětem (Winters, Kaylor, & Jeglic, 2017). V prvním případě pachatelé s nezletilými mluví o sexuálních tématech, vystavují je pornografii nebo se dožadují, aby oběť poslala nějakou svoji

intimní fotografii či se sama předvedla například pomocí webkamery. Tento typ *groomingu* však zůstává ve virtuálním prostředí a přes *sexting* (pojem bude vysvětlen níže), kdy je nezletilá oběť pouze vystavěna nemravnému obsahu, lze dojít až k produkci a šíření dětské pornografie. Pachatel přitom nemusí být nikdy odhalen.

U druhého typu *groomingu* je cílem vylákat nezletilou oběť na reálnou schůzku za účelem fyzického napadení, sexuálního zneužití, únosu, výroby dětské pornografie či dětské prostituce a podobně. Jednou z nejčastějších možností, jak jsou oběti kontaktovány, je prostřednictvím online chatů (Malesky Jr, 2007).

2.3.2 Průběh kybergroomingu

Touto problematikou se v českém prostředí dlouhodobě nejvíce zabývá Kamil Kopecký působící na Olomoucké univerzitě. V roce 2014 provedl analýzu s názvem Komunikace mezi abuzérem a sexuální obětí (Kopecký, Szotkowski, & Krejčí, 2015), jež je po vzoru zahraničních studií zaměřena na témata, která pachatelé volí, a reakce jejich obětí (Black, Wollis, Woodworth, & Hancock, 2015; McGhee et al., 2011), na odhalování potenciálních pachatelů (Penna, Clark, & Mohay, 2005), či na rizikové faktory spojené s *kybergroomingem* (Wachs et al., 2012). Původně Kopecký s kolegy (2015) vycházeli z modelu O'Connellové (2003), který vymezuje 5 fází kybergroomingu: fáze formování přátelství, formování vztahu, posuzování rizik, exkluzivity a sexuální fáze. Nakonec byl na základě analýzy vytvořen nový model 4 fází: příprava na kontakt s obětí a kontaktování oběti, navazování a prohlubování vztahu a manipulace oběti, příprava na útok a útok na oběť.

Celý proces může trvat od přibližně 3 měsíců až do několika let v závislosti na důvěřivosti oběti (Kopecký & Krejčí, 2010). Podle Marcumové (2007) délka komunikace závisí na cíli útočníka; zda se jedná pouze o sexuální uspokojení online, nebo o osobní schůzku s dítětem. Ve výzkumu Wolakové a kolektivu (Wolak, Finkelhor, & Mitchell, 2004) se ukázalo, že většina pachatelů je trpělivá při vyvíjení vztahu s obětí.

Před představením první fáze je důležité zmínit přípravu pachatele, která při analýze komunikátorů nemohla být sledována. Pachatelé často využívají falešnou identitu (Kopecký & Krejčí, 2010) za účelem se přiblížit dítěti a to ve dvou formách, podle toho zda využívají pouze jeden fiktivní profil (statická identita), nebo vícero s možností pokrytí více typů obětí (dynamická). V neposlední řadě pachatelé mohou vystupovat jako falešná autorita, například jako zástupci firem nabízející brigádu, které jim dodají věrohodnost (ibid.). Některé zahraniční výzkumy ukazují, že pachatelé se málokdy prezentují jako dítě (např.: Wolak et al.,

2004), na druhou stranu například v Maleskyho studii (2007) se třetina útočníků při komunikaci prezentovala jako dítě.

Podle výzkumu Kopeckého a kolektivu (2015) většinou není v první fázi snadné rozeznat rizikovost komunikace. Nicméně někteří útočníci rovnou volí formulace, které dávají najevo sexuální podtext preferencí pohlaví, potažmo věku a případně i žádosti o komunikaci přes webkameru, například: *“Hledám holku, co by šla třeba na webku, kolem 15 let,”* (ibid., s. 86) nebo přímo v oslovení uvádějí sexuální tematiku. Další typ útočníků volí strategii nalákání na rychlý přivýdělek. Nezletilí častokrát s hrozbou sexuálního zneužití počítají a souhlasí, a tím se *grooming* může přenést v dětskou prostituci. Tento jev svým výzkumem potvrzuje například Wolaková a její kolegové (2004). Méně často se vyskytuje strategie tzv. *mirroringu* (zrcadlení), která vyžaduje přípravu pachatele. Útočník v takovém případě například předstírá, že má stejnou zálibu jako oběť, o níž se dozví z profilového obrázku. Komunikaci tedy rozvine na základě domnělé podobnosti s obětí. Mezi další zatím nezmiňené strategie patří *luring*, při němž pachatelé za pomoci nabídky různých dáreků z obětí vylákávají intimní materiál, a *phishing*, který slouží k získávání osobních údajů (Kopecký, 2015b).

V první fázi zároveň dochází ke sběru co nejvíce informací o oběti, ať už v rámci komunikace nebo mimo ni, zjišťováním osobních údajů skrze online vyhledávače, uvedené kontakty a podobně. Takto lze získat informace o škole, zájmech a jiných identifikátorech, které mohou vést k sestavení celkového profilu oběti (Kopecký & Krejčí, 2010).

Druhá fáze *navazování a prohlubování vztahu a manipulace oběti* má opět několik nejčastějších podob (Kopecký et al., 2015). Jde o fázi, kde se utváří pouto mezi pachatelem a jeho obětí. Některé strategie obsahují i izolaci dítěte od rodičů tvrzením pachatele, že jim rozumí lépe než oni, a vyvíjením tlaku na udržení komunikace s dítětem v tajnosti. Prvek tajemství pak dodává vztahu na intimitě, ale zároveň se posléze může stát prostředkem vydírání, kdy pachatel vyhrožuje dítěti, že prozradí jeho tajemství okolí (Kopecký & Krejčí, 2010). Často v této fázi dochází k manipulaci dítěte k zaslání intimní fotografie, přičemž pachatel začíná s méně intimním obsahem a postupně přitvrzuje. Útočník může povolovat zábrany dítěte například i sexuálními konverzacemi nebo posíláním erotických či pornografických materiálů. Nezletilý nakonec podlehně a pošle vlastní intimní fotografii. V tu chvíli se pachateli otevírají dveře pro vydírání, které se nazývá *sextortion* (v doslovném překladu sexuální vydírání složené ze slov sex a extortion). Další technikou pak může být nabídka sexu s jinou osobou za finanční odměnu, přitom pachatel manipuluje oběť pro vlastní účely (Kopecký et al., 2015).

Poslední dvoj-fází je *příprava na útok a útok* (ibid.). Pokud nedojde k dobrovolnému poslání intimních fotografií či schůzce, tak pachatel postupně na oběť začne vyvíjet tlak a snaží se ji neztratit tzv. *sextortionem* (viz výše) či výhružkami znemožnění před vrstevníky, rodinou a podobně. Pokud pachatel získá intimní materiál, může dojít k výrobě či šíření dětské pornografie. V tomto případě se již jedná o trestnou činnost, viz § 192 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. V případě, že je oběť vylákána na osobní schůzku, pak se pachatel může dopustit fyzického napadení, sexuálního nátlaku, pohlavního zneužití, znásilnění či jiného trestného činu v offline prostředí, kterými se však tato práce hlouběji nevěnuje.

Na skutečnost, že se oběť setká s dospělou osobou namísto dítěte, někdy pachatelé dopředu upozorňují. Jednou ze strategií je, že si komunikaci údajně přebírá například starší bratr, protože jemu jako dítěti bylo v komunikaci zabráněno některým z rodičů. Oběť si tedy zvykne na komunikaci se starším prostředníkem svého kamaráda. Další strategií může být to, že při domluvené schůzce oběť vyzvedává například otec fiktivního kamaráda, který ho převezme na bezpečné místo (Kopecký & Krejčí, 2010).

2.4 Sexting

Během představení výrazu *grooming* potažmo *kybergrooming* byl *sexting* zmíněn jakožto možný způsob komunikace s obětí. Samotný výraz vznikl skloubením slov *sex* a *texting*. Tedy lze odvodit, že jde o jakousi formu komunikace obsahující sexuální tematiku. *Sexting* je v současných výzkumech velmi populární a ne vždy je zkoumán jako sociálně patologický jev. Definice se liší dle přístupu výzkumníka, jak bude ještě níže představeno. Dále se bude hovořit o motivaci aktérů k *sextingu* a jeho rizikovitosti.

2.4.1 Typy sextingu

Sexting lze dělit podle jeho závažnosti. Na základě analýzy 50 odborných článků Dörningová (2014) zjistila, že je *sexting* v případě adolescentů většinou považován jako rizikové chování, které může přinášet negativní důsledky (například šikanu, šíření dětské pornografie a podobně). Zbýlé články považují *sexting* nezletilých za přirozenou intimní komunikaci v romantickém vztahu. K diskursu vedenému proti *sextingu* se tito autoři staví jako k vytváření morální paniky v rámci sexuality mladistvých.

Wolak a Finkelhor (2011) tyto dva pohledy zahrnují do dvou typů *sextingu*: *závažný* (aggravated) a *experimentální* (experimental). U *závažného sextingu* se předpokládá zapojení dospělých osob, trestné činnosti či zneužívající chování vůči nezletilým. Naopak v rámci

experimentálního sextingu je podstatná dobrovolnost například zasílání sexuálního obsahu svým partnerům či vyhledávání pozornosti ostatních, ale bez jakéhokoliv náznaku kriminálního chování či donucování. Samotná aktivita tedy nemusí být závažná, ale pokud se jedná o výměnu osobních fotografií, jde již o rizikové chování, které může vést k šíření dětské pornografie, vydírání a jiným závažným činům.

Dalším možným vodítkem pro typologii je obsah zpráv, který tvoří základní jednotku definic v odborné literatuře, na jejichž základě je *sexting* zkoumán. Například Villakampová (2017) uvádí, že navzdory existenci širší definice (která zahrnuje jak sexuálně laděné zprávy, tak i obrázky, jež nejsou omezeny na čistě pornografický obsah) ve svém výzkumu zahrnuje pouze komunikaci zobrazující sexuální tematiku, ať už pomocí obrázků, fotek či videí. Na druhou stranu považuje za konsenzus všech definic rozlišování pornografického materiálu tvořeného samotnými jedinci (*primární sexting*) oproti obsahu, který je reprodukován bez souhlasu aktéra tohoto materiálu (*sekundární sexting*).

2.4.2 Motivace k sextingu

Výzkumy nabízejí mnoho vysvětlení motivací k *sextingu*. Kopecký a jeho kolegové (2015) je shrnují do 5 základních bodů. V první řadě jde o součást romantických vztahů, kdy si mezi sebou erotický materiál vyměňují partneři k upoutání pozornosti v počátcích vztahu, potvrzování důvěry a intimity v průběhu vztahu či ke kompenzaci při vztahu na dálku. Dále je *sexting* užíván jako nástroj pro potlačení nudy. Motivací je taktéž sociální nátlak, obzvláště pokud jde o skupinu vrstevníků. Dalším důvodem je přístup k sebe-prezentaci utvořené v konzumní společnosti, kde se sexualita a být „sexy“ staly součástí dnešní kultury formované masmedií. „Sexy“ sebe-prezentace je v důsledku toho normou, kterou za svůj vzor přebírají již malé děti. Poslední uvedenou motivací je užívání *sextingu* jako nástroje pomsty, například mezi ex-partnery. Obětí zneužití intimního materiálu se tedy člověk může stát i později, aniž by si pamatoval, že takový obsah někdy s někým sdílel.

2.4.3 Rizikovost sextingu

Jak už bylo výše zmíněno, samotný *sexting* nemusí být závažný, ale může být prostředkem k mnoha sekundárním jevům, například nástrojem již představeného *kybergroomingu*. V každém případě jakémukoliv aktérovi *sextingu*, ať už jde o zletilého či nezletilého jedince, který pošle vlastní fotografii či video s erotickou tematikou, hrozí nebezpečí uložení tohoto materiálu protistranou, případně zanechání stopy na internetu. Odstranění takového materiálu přitom nemusí být snadné a někdy je i téměř nemožné.

Erotický obsah dále může sloužit k vydírání či šikaně v pozdějším věku, kdy se například již zletilý bude ucházet o práci či kariérní růst (Kopecký et al., 2015). Odeslání jedné erotické fotografie tedy představuje riziko s časově neomezenými následky, i když se původně jednalo pouze o romantickou konverzaci mezi partnery.

2.5 Dětská pornografie

Ke *groomingu*, potažmo *sextingu* se neodmyslitelně váže dětská pornografie jakožto dlouhodobý jev, který se pojí s pedofilií a pornografickým byznysem. S příchodem informačních technologií se však celý proces jejího vzniku a šíření usnadnil. Distribuce již nemusí probíhat předáváním tištěné formy, ale pouze jako přenos dat s možností užití bezpečnostních kanálů, které není snadné odhalit. Dále při pořizování snímků nemusí vůbec dojít ke kontaktu oběti s pachatelem. Jedna z teorií, která se váže k páčání této trestné činnosti na internetu, je teorie rutinní činnosti (routine activity theory, Cohen & Felson, 1979). Ta předpokládá, že kriminální chování vyžaduje nejen motivované pachatele, ale i příležitost a nedostatek dohledu, přičemž obě dvě položky internet poskytuje (Babchishin, Hanson, & VanZuylen, 2015). S nárůstem užívání internetu tedy stoupá i sexuální kriminalita páchaná online a trestné činy spojené s dětskou pornografií (Middleton, Mandeville-Norden, & Hayes, 2009).

Dětská pornografie může mít více podob. Ve výkladu trestního zákoníku od Šámala a kolektivu (2012) se jedná o: „*snímky obnažených dětí v polohách vyzývavě předvádějících pohlavní orgány za účelem sexuálního uspokojení, dále pak snímky dětí zachycující polohy skutečného či předstíraného sexuálního styku s nimi, popř. i jiné obdobně sexuálně dráždivé snímky dětí,*” (s. 1892) ať už jde o fotografickou, filmovou, počítačovou, elektronickou či jinou podobu. V rámci novelizace zákona z roku 2011 přibývá i takové zobrazení osob, jež se jeví být dítětem. Sem se započítávají jak lidé starší 18 let, kteří však vypadají jako dítě, tak fiktivní, avšak realisticky zobrazené dítě.

Pornografický materiál lze tedy získat v rámci *sextingu* potažmo *groomingu*, jak již bylo popsáno v předchozích kapitolách. Pornografie může být pořízena dobrovolně ať už v rámci romantické konverzace, za pomoci lsti či za úplatu, tedy v rámci dětské prostituce. I v online prostředí však může být pořízena nedobrovolně a to díky vydírání či nátlaku.

2.6 Ukotvení online trestné činnosti páchané na dětech v Trestním zákoníku

Vzhledem k tomu, že samotná příprava k online trestné činnosti páchané na dětech není trestná, tak nemusí být snadné pachatele dopadnout a odsoudit. Problematiku *sextingu* a *groomingu* lze díky tomu vnímat, jako škodlivý jev, který se vyvinul ve virtuálním prostředí, ale reálně s ním nejde bojovat. Existuje však zákonem jasně vymezená hranice, co již trestné je a kdy tedy může dojít k postihnutí pachatele.

K oblasti online trestné činnosti páchané na dětech se v trestním zákoníku váže několik paragrafů. Mezi ně patří především § 201 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ohrožování výchovy dítěte. Jedná se například o svádění k nemravnému životu a umožnění dítěti vést takový způsob života, který může podněcovat k promiskuitě, prostituci či jiným parazitujícím způsobům života (Šámal et al., 2012). Oblast dále upravuje § 192 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, k čemuž se váže její přechovávání a šíření, kořistění z dětské pornografie a účastenství na procesu její výroby a § 193 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník zneužití dítěte k výrobě pornografie. Vztahuje se na ni i § 202 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník svádění k pohlavnímu styku, pokud například účelem obnažování dítěte před webkamerou je pohlavní uspokojení pachatele.

Trestná činnost se může rozšířit i do offline světa například pokud pachatel *kybergroomingu* úspěšně vyláká svoji oběť na schůzku. Ale, jak již bylo výše zmíněno, tím se práce nebude hlouběji zabývat.

2.7 Aktéři online trestné činnosti páchané na dětech

Online trestná činnost páchaná na dětech má dva základní aktéry: oběť a pachatele. Díky časoprostorové neomezenosti internetu je pro pachatele velmi snadné kontaktovat vícero obětí najednou a zkoušet, koho se mu podaří přesvědčit. Zároveň se nezletilí pohybující se v kyber prostoru, jenž nevyvolává pocit fyzického nebezpečí, mohou stát oběťmi vícero typů útoku, aniž by si to sami uvědomili. V následujících kapitolách budou tyto dva typy aktérů představeny.

2.7.1 Pachatelé online trestné činnosti

Výzkumy ukazují, že pachateli online trestné činnosti v drtivé většině bývají muži (např.: Wolak et al., 2004; Winters et al., 2017; Kopecký et al., 2015). Průměrně ve věku 39

let (Babchishin, Hanson, & Hermann, 2011) a ačkoliv jejich uvedený online věk bývá nižší, málo kdy pachatel vyloženě předstírá, že je vrstevníkem oběti (např.: Wolak et al., 2004; Winters et al., 2017). Některé výzkumy však dokumentují i takové případy (Malesky Jr, 2007, Kopecký et al., 2015). Obecně se uvádí, že online útočníci nemívají pedofilní sklony. Spíše se zaměřují na adolescenty. Děje se tak i z důvodu menší dostupnosti internetu mladším dětem a díky vyššímu dohledu dospělých nad jejich chování na internetu (Wolak, Finkelhor, Mitchell, & Ybarra, 2010). Na druhou stranu například podle Kopeckého a Krejčí: „*(byl) u většiny útočníků diagnostikován patologický zájem o děti,*” (2010, s. 15), a jinak se jednalo o heterogenní skupinu lidí, ať šlo o předchozí trestnou činnost či blízkost k oběti.

Briggsová a její kolegové (2011) na vzorku 51 internetových sexuálních útočníků vytvořili dvě základní kategorie pachatelů: útočníci, kteří přes online komunikaci směřují k osobní schůzce a následnému zneužití dítěte, a pachatelé, kteří si vystačí v online prostředí. Když srovnali tyto dva typy útočníků, zjistili, že první typ zastupují spíše mladší, méně vzdělaní, častěji nezaměstnaní, svobodní (bez předchozího manželství) a sexuálně méně aktivní než druhý typ pachatelů.

Dále meta-analýza Babchishinové a kolektivu (Babchishin et al., 2015) porovnává sexuální útočníky v online prostředí s útočníky z offline prostředí (CPO – child pornography offenders, SOC sex offenders against children). Výsledky poměrně logicky ukazují, že online pachatelé vykazují podobné charakteristiky jako uživatelé internetu (oproti jeho neuživatelům). Jsou tedy mladší, mají vyšší příjem a jsou vzdělanější než offline pachatelé. Online útočníci zároveň vykazují vyšší znaky pedofilie, ale mají větší problém spáchat trestnou činnost. Tyto rozdíly lze vysvětlit tím, že offline pachatelé mají více narušené vnímání vůči okolí, pocítují méně empatie a emocionální identifikace s obětí a také za sebou mívají předchozí trestnou činnost. Online pachatelé jsou naproti tomu více osamělí, trpí sociální úzkostí v souvislosti s přehnaným sebevědomím, sociální pasivitou, nízkou asertivitou a nadměrnou interpersonální citlivostí (Bates & Metcalf, 2007). Anonymita internetu tedy dává příležitost pachatelům, kteří by se v reálném prostředí neodvážili jednat.

Rozšířenější typologie zaměřená na dětskou pornografii (Quayle, Vaughan, & Taylor, 2006) dělí útočníky do 4 skupin: 1) jedinci, kteří se k dětské pornografii dostanou spíše ze zvědavosti nebo náhlého impulsu, avšak bez zvláštního zájmu o samotný sex s dítětem; 2) ti, kteří se uspokojí pouze v režimu online, ale v reálném světě se sexuálních trestných činů na dětech nedopouštějí; 3) pachatelé, které neuspokojuje pouze pornografický materiál, ale jejich

cílem je osobní kontakt s obětí; 4) ti, kteří dětskou pornografií pořízují a šíří za jiným účelem, než je sexuální uspokojení, tedy například k získání peněz.

V českém prostředí byla Národním centrem bezpečnějšího internetu uvedena v metodickém materiálu pro pedagogické pracovníky (Mašková, Lukášová, Pacák, & Brandejsová, 2012) následující typologie čtyř pachatelů *kybergroomingu*, která zároveň akceptuje prolínání jednotlivých typů. Prvním definovaným typem je *kvazivoyeur*, kterému stačí se na svou oběť dívat, aby dosáhl uspokojení vlastních sexuálních potřeb. Dále *experimentátor*, jehož uspokojením je kromě zneužití své oběti i samotný proces *groomingu*, kdy si s dítětem pohrává. Následujícím typem je *kriminálník*, který nejčastěji se získaným materiálem obchoduje, zprostředkovává dětskou prostituci či za úplatu dává typy pedofilům na snadnou oběť. Jeho cílem je tedy zisk ze zneužití dítěte. A poslední typ se nazývá *duševně chorý*: „*Jeho prožívání a chování záleží na typu onemocnění nebo stupni mentální retardace. Může být neschopen přiměřené orientace v situaci a ovládat své chování. Chápání sociálních nebo právních norem je u něj omezené či zcela vymizelé,*“ (Mašková et al., 2012, s. 6).

2.7.2 Oběti online trestné činnosti

Protipólem pachatelů online trestné činnosti jsou jejich oběti, v kontextu této práce nezletilí. Zahraniční výzkumy ukazují, že většina obětí je starších 13 let (Wolak et al., 2010). V českém prostředí se riziková hranice věku uvádí již od 11 let (Mašková et al., 2012, Kopecký & Krejčí, 2010). Mašková a kolektiv (2012) dále specifikují, že rizikovou skupinou jsou dívky, děti trávící mnoho času online, děti se sníženou sebeúctou, nedostatkem sebedůvěry, lásky a pozornosti od okolí a s nedostatkem kritického myšlení, případně děti nepoučené či nevěnující pozornost rizikům na internetu. Kopecký a Krejčí (2010) uvádějí jako rizikové děti naivní a přehnaně důvěřivé, a dále pak adolescenty, pro něž je téma sexuality přirozené. S takovými dětmi je snadné navázat konverzaci, protože je jednodušší je izolovat od okolí, manipulovat je podáním pomocné ruky v těžkém období a v neposlední řadě s nimi začít konverzaci a přejít do sexuální tematiky. Dalším rizikovým faktorem je ochota potkat se s cizí osobou v reálném světě a zkušenost s kyberšikanou (Wachs et al., 2012). Szotkowski a kolektiv (2013) uvádějí poměrně vysoká čísla vypovídající o rizikovém chování dětí, kdy 36 % respondentů uvedlo, že by šlo na schůzku s internetovým známým, 15 % by o tom nikomu neřeklo, i když 76 % dětí toto chování považuje za riskantní.

Při výzkumu obětí se také ukázalo, že většina nezletilých si byla vědoma, že komunikuje s dospělým a ti, kteří se odhodlali k setkání, na schůzce očekávali sexuální kontakt (Wolak et al., 2004). Dále bylo zjištěno, že pachatelé si své oběti vybírají na základě

fyzické dostupnosti oběti (blízkost bydliště) a zranitelnosti dítěte (Malesky Jr, 2007; O'Connell, 2003). Vliv fyzické přitažlivosti však nebyl prokázán. V Maleskyho (2007) výzkumu vyšlo, že v polovině sledovaných případů byli pachateli osloveni nezletilí, v jejichž profilu byl výskyt sexuálního obsahu vypovídající o jejich poddajnosti, a kteří jednoznačně uvedli svůj věk a užívali dětsky znějící přezdívky. Pokud útočník viděl, že je dítě i po iniciování kontaktu stále online, mohl si odvodit, že touží po vztahu a není příliš kontrolované rodiči.

Co se týče specificky dětské pornografie, bylo v rámci projektu COPINE University v Corku odhaleno, že přibližně v polovině případů nastrádaného pornografického materiálu na internetu se jedná o děti ve věku mezi 9-12 lety, ve většině běloši a více jak polovinu tvoří dívky (Taylor, Holland, & Quayle, 2001). Prevalence *sextingu* nezletilých, v rámci něhož lze získávat dětskou pornografií, se v aktuálních zahraničních studiích uvádí mezi 7–27 % (Cooper, Quayle, Jonsson, & Svedin, 2016). České děti ve výzkumu Kopeckého a kolektivu (2015) ze 7 % vypovídaly, že někdy na internet umístily svoji „sexy“ fotografii nebo video, na kterých jsou částečně nebo úplně nahé, a v rámci chatu takto komunikovaly ve 12 %. Dále nebude překvapivé, že výskyt *sextingu* roste s věkem, například výzkum Dakeho a jeho kolegů (2012) ukázal, že ve věku 12 let je prevalence pouze 3% oproti 32 % ve věku 18 let. Avšak ohledně vlivu pohlaví se výzkumy značně různí, což může být výsledkem odlišnosti jednotlivých přístupů k tomuto tématu (viz kapitola *Sexting*).

2.8 Shrnutí

V teoretické části byly na základě odborné literatury představeny hlavní pojmy, které se vážou k tématu rizikového chování dětí na internetu. Přehled dosavadních teorií a výzkumů přispěl k lepší orientaci v problematice a umožnil vystavit koncept empirické části. Teoretická zjištění také v závěru práce doplňují výsledky empirické části a poskytují pro ně možná vysvětlení.

3 Metodologická část

Kvantitativní výzkumy na dětech a mládeži, která se zaměřují na rizikové chování na internetu, se obvykle provádí na školách či prostřednictvím online dotazníků šířených a podporovaných různými servery. Tyto typy sběru dat jsou sice schopny pokrýt velké vzorky běžné populace dětí, ale jako všechny kvantitativní metody mají své nedostatky. Jedním z problémů je, že nemusí pokrýt například děti z prostředí, kde je běžné záškoláctví a dokončení pouze základní školní docházky. U takových dětí se navíc často vyskytuje i nezájem samovolně se zapojovat do výzkumných šetření umocněný náročností kvantitativních dotazníků (jak délkou, tak i komplexností) demotivující k jejich dokončení. Tato práce se proto snaží zaplnit vzniklou mezeru a kontrastovat výsledky běžných studií s výsledky vlastní případové studie rizikového chování na internetu skupiny dětí, u níž se dá očekávat nízké zastoupení v běžných výzkumech.

Zkoumaným vzorkem je v případě této práce specifická skupina dětí a mládeže romského původu navštěvující nízkoprahový Klub v Praze, jehož jméno zůstane v tajnosti za účelem zachování anonymity jeho klientů. Tato skupina je úzce svázaná s rizikovými faktory zapříčiněnými ať už prostředím, z něhož pocházejí, konfliktem romské minority s většinovou společností či vlastním chováním vybočujícím z norem běžné populace dětí a dospívajících. Lze předpokládat, že se zkoumané děti i v případě bezpečnosti na internetu potýkají s vyššími riziky než běžná populace. Je tedy důležité se této skupině dětí hlouběji věnovat a hledat její specifika, která by mohla vést k vývoji preventivních programů zacílených na jejich potřeby.

3.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je srovnání výsledků velkých kvantitativních výzkumů na běžné populaci, které se zaměřují na rizikové chování dětí na internetu, s výsledky případové studie klientů nízkoprahového Klubu zaměřené na toto téma. Srovnání povede nejen k popsání současného stavu u běžné populace dětí a klientů Klubu, ale především k odhalení specifik chování klientů a jejich možných příčin. Práce by měla přispět ke zvýšení povědomí o rizikovém chování klientů na internetu a pomoci pracovníků nízkoprahových klubů a podobných zařízení v možnostech, jak ohroženým dětem efektivně poradit při řešení nepříjemných situací na internetu. Výsledky této práce bude také možné použít k sestavování preventivních programů zaměřených na rizikovou mládež.

Vedlejším cílem výzkumu je otestovat a zjistit vhodnost zvolené metody, která by měla vést k co nejhlubší analýze a zachycení skutečného stavu rizikového chování klientů nízkoprahového Klubu na internetu.

3.2 Výzkumné otázky

Z cílů výzkumu vychází i oblasti výzkumných otázek, které si práce klade a na něž odpovídá. Výzkumné otázky pokrývají tři hlavní témata: rizikové chování, viktimizaci a přepínání role oběti a pachatele, a to v oblastech kyberšikany a online trestné činnosti páchané na dětech. Tedy:

Jaká jsou specifika klientů nízkoprahového Klubu v rizikovosti chování na internetu oproti běžné populaci dětí?

Jaká jsou specifika klientů nízkoprahového Klubu v online viktimizaci oproti běžné populaci dětí?

Jaká jsou specifika klientů nízkoprahového Klubu v přepínání role oběti a pachatele v online prostředí oproti běžné populaci dětí?

3.3 Případová studie

Dříve než bude popsána samotná metoda případové studie, je třeba stručně představit zkoumaný nízkoprahový Klub a skupinu dětí, jež byla předmětem výzkumu.

3.3.1 Představení nízkoprahového Klubu

Nízkoprahový Klub, kde byl výzkum proveden, je v provozu poměrně krátkou dobu, ale je součástí sítě služeb, která má již dlouholetou tradici. Klub je přístupný pro mladé lidi od 11 do 18 let tři dny v týdnu od 14:00 do 19:00 hodin. Služba je pro klienty zdarma, je anonymní a hlavním pravidlem pro pracovníky i klienty je respekt. Mladí lidé mohou s kontaktními pracovníky v Klubu řešit své individuální problémy a zároveň efektivně trávit volný čas díky různým workshopům a pravidelnému měsíčnímu programu inspirovanému různorodými tématy. Za dobu svého působení v Klubu proběhlo přibližně 1600 návštěv klientů/zájemců o službu a celkem se pracovalo s více jak 100 individuálními uživateli služby.

Skrze aktivizační činnosti (např.: vyrábění, hry, stolní fotbal, skupinové aktivity) a rozhovory pracovníci s klienty navazují a upevňují vztah a mapují jejich obtížné životní situace. Vše probíhá individuálně, dle potřeb jednotlivců. Hlavními tématy jsou rodinné zázemí, identita, sexualita, vztah k sobě a druhým, postavení ve skupině, postoj ke vzdělání, práce, zájmy a volný čas. Životní příběhy klientů jsou mnohdy opravdu velmi složité. Je tedy důležité, že mohou najít místo bezpodmínečného přijetí, kde se jim dostane prostor pro sdílení svých trápení. Pracovníci poskytují mladistvým podporu a nabízejí možnost vzít situaci do vlastních rukou a řešit ji. Mezi náročná témata, která se v Klubu otevírají, patří například: soužití s uživateli návykových látek, zkušenost s ústavní výchovou a návrat k rodině, trestná činnost v mladém věku a důsledky do budoucnosti, předčasný sexuální život a rizika s tím spojená, neplánované těhotenství a přípravy na rodičovskou roli, úmrtí v užší či širší rodině, rodič ve výkonu trestu odnětí svobody a podobně.

Během roku se s klienty pracuje v měsíčních tematických celcích, které jsou vybírány na základě klientských potřeb a toho, co je ve světě a společnosti aktuální. Tématy loňského roku byly drogy, šikana, bydlení, mezilidské vztahy, kulturní odlišnosti a jiné. Na základě tematických bloků se uzpůsobuje i program klubu a s ním spojené aktivity (ankety, interaktivní nástěnka, vyrábění, klubové kino, přednášky, diskuze a společné akce mimo Klub).

3.3.2 Cílová skupina

Popis cílové skupiny byl vytvořen na základě informací, které jsou zaznamenávány v interní databázi klientů. Jedná se o poměrně homogenní skupinu mládeže od 11 do 18 let, přičemž ale 18letí klienti navštěvují Klub spíše výjimečně. Klienti jsou ve většině případů romského původu, žijí v jedné konkrétní části Prahy a převažuje mužské pohlaví (61 % chlapců, oproti 39 % dívek). Obvykle navštěvují speciální základní školu, případně běžnou základní školu, po které mají možnost pokračovat ve studiu. Málokdo však tuto možnost využije a minimum klientů školu dokončí. Ve škole mají kázeňské i prospěchové problémy, neomluvené hodiny, chodí za školu a podobně. Nemají přesné plány do budoucna, ale chtějí co nejdříve pracovat.

Většina klientů kouří a experimentuje s návykovými látkami. Vyrůstají v rizikovém prostředí, kde je běžná trestná činnost v rodinném kruhu a zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody. Aktivně se nevěnují žádným koníčkům, neumí se sami zabavit a většinu času tráví s partou v parcích či obchodních centrech. Baví je rapová a romská kultura. Neradí však

přijímají neznámé – žijí v sociální bublině a vymezují se proti majoritě. Konfliktní situace klienti obvykle řeší násilně a většinou mají přiřazeného kurátora.

Během období výzkumu od listopadu 2016 do března 2017 byla návštěvnost Klubu v průměru 14 klientů za den, přičemž služba čítala přes 70 aktivních klientů, kteří navštívili Klub alespoň jednou během posledního roku. Nicméně většinou skupinu návštěvníků tvořilo „tvrdé jádro klubové party“, které do Klubu chodí téměř každý otevřený den, s přibližně 10 členy, a dalších 15 klientů, kteří navštěvují Klub také poměrně často, ale výrazně méně než členové „tvrdého jádra“. V této skupině častých návštěvníků není velký rozdíl v poměru chlapců a dívek. Ostatní klienti se v Klubu objeví jednou za čas.

Intenzivní osobní kontakt s klienty za účelem této práce trval od listopadu 2016 do března 2017 v rámci 35 směn od 14:00 do 19:00. Dohromady se tedy jedná o 175 hodin kontaktní práce. Kvalitativní metoda případové studie však byla vybrána až v průběhu sledování cílové skupiny. V první fázi totiž bylo potřeba získat důvěru v pozici kontaktního pracovníka a zmapovat, jak klienti obecně reagují na výzkumy, jichž se sami účastní.

Ukázalo se, že klienti mají s pozicí respondenta výzkumu zkušenosti. Jsou poměrně ochotni vyplňovat dotazníky i vypovídat při rozhovorech. Rizikem je však délka a složitost dotazníků či rozhovorů. U délky je náročné udržet pozornost o ochotu klienta setrvat ve vyplňování či odpovídání. Další problémy mohou nastat při nepochopení položených otázek ať už z důvodu složitosti otázky či díky odlišnému vnímání kontextu z pohledu dítěte, které se pohybuje v jiném prostředí než výzkumník. Zkušenost pracovníků z nízkoprahového Klubu dále ukazuje, že pokud klient vnímá, že je zkoumán, má tendenci vyvolávat ve výzkumníkovi emoce a manipulovat vlastními výpověďmi.

Kvůli uvedeným překážkám bylo nutné vybrat metodu, která by se těmto rizikům vyvarovala a zajistila co nejvyšší validitu výsledků. Jako nejvhodnější nástroj byla nakonec zvolena případová studie podle Yina představená Hendlem (2012) v knize *Kvantitativní výzkum*, která by měla naplňovat následující charakteristiky: „*využívá více zdrojů dat kvantitativního i kvalitativního charakteru; musí se vypořádat se situací, že je obvykle více proměnných než naměřených datových bodů, tedy realizací uvažovaných proměnných; snaží se využít předchozí teoretická tvrzení, která usměrní sběr dat a jejich analýzu,*“ (ibid., s. 106).

Dalším důležitým aspektem dané metody je v první řadě to, že je výzkum zaměřen na předem určený jev v jeho reálném kontextu, kdy mezi jevem a kontextem nejsou jasné hranice. Například oproti pozorování či interview, které mají funkci metody, je strategie

výzkumu zvolené metody vnímána jako postoj k tématu. Výzkum je dle ní také brán v širším významu, zaměřuje se na shromažďování empirických dat, a ač se jedná o zkoumání jednoho či několika málo případů, uvažuje se i o možnosti zobecnění (ibid.).

Když charakteristiky případové studie podle Yina aplikujeme na tuto práci, pak zdroji dat, jak kvalitativními, tak kvantitativními, jsou myšleny: anketa, obsahová analýza profilových stránek klientů na sociální síti Facebook, pozorování chování klientů na internetu, kontaktní práce – tematické situační rozhovory, tematické nástěnky a skupinové diskuse spojené s přednáškou. Jednotlivé zdroje dat budou podrobněji popsány níže. Případová studie je postavena na předpokladu budoucího srovnání s výsledky kvantitativních výzkumů na běžné populaci českých dětí, a proto i využívá předešlých poznatků a teorií, které se s těmito výzkumy pojí. Struktura analýzy je pak přizpůsobena možností srovnání s těmito velkými datovými soubory.

Jev, který případová studie zkoumá, je obsažen v tématech výzkumných otázek, tedy: rizikové chování, viktimizace a přepínání role z oběti na pachatele, a to v oblastech kyberšikany a online trestné činnosti páchané na dětech. Reálným kontextem studie je komunita klientů nízkoprahového Klubu, přičemž daný jev s kontextem se vzájemně ovlivňují.

Strategie případové studie má ambici nashromáždit dostatek dat vedoucích k zobecnění zkoumaného jevu v rámci komunity klientů, jejichž charakteristika bude ještě níže popsána. Díky tomu bude možné výsledky dále použít ke srovnání a odhalit tak specifika, která se ke komunitě vážou.

3.3.3 Zdroje dat

Zdroje dat případové studie vyplývají z možností Klubu. Základní činností běžného pracovníka v nízkoprahovém zařízení je kontaktní práce, při níž se klienti otevírají pracovníkům s různými tématy na základě situačních rozhovorů, což se dělo i v případě problémů spojených s chováním na internetu. Jak bylo již výše řečeno, pracovníci Klubu pro své klienty každý měsíc vytváří preventivní program s tematickým zaměřením, od něhož se odvíjí veškeré aktivity. Během února a března bylo zařazené dvouměsíční téma s názvem: „*Ty internetu*“, na kterém se podařilo uspořádat 2 skupinové diskuse s přednáškou. Taktéž je každý měsíc utvořena interaktivní nástěnka na dané téma, která slouží jako prostředník pro aktivizaci a komunikaci.

Další nedílnou součástí vybavení Klubu je počítač, na němž klienti rádi tráví svůj volný čas. Díky němu mohlo být uskutečněno pozorování chování klientů na internetu.

V rámci toho se ukázalo, že všichni klienti nejvíce navštěvují sociální síť Facebook, na níž má každý alespoň jeden profil. Na aktivních profilech klientů pak byla provedena obsahová analýza. Posledním použitým zdrojem informací byla krátká anketa mapující základní rizika a chování klientů na internetu.

Všechny tyto zdroje dat jsou blíže popsány v následujících odstavcích.

Kontaktní práce - tematické situační rozhovory

Jak již bylo řečeno, kontaktní práce je nedílnou součástí pracovníků v nízkoprahových zařízeních. Spočívá v naslouchání klientovi, mapování situace, reflektování jejich výpovědí a nabízení různých cest, jak mohou v dané situaci pokračovat, problém řešit či dojít k jiným závěrům.

Během kontaktní práce byly v prvním období od listopadu do ledna zaznamenávány jednotlivé útržky témat a problémů klientů ohledně rizikového chování na internetu mapující základní informace. V druhém období se již klienti věnovali dvou-měsíčnímu tématu o internetu a díky tomu kontaktní práce týkající se výzkumu nabyla znatelně vyšší intenzity.

Skupinové diskuse spojené s přednáškou

Dále se podařilo uskutečnit 2 tematické skupinové diskuse. Při první přednášce s názvem *Rizika na internetu*, které se zúčastnilo 6 klientů, byly představeny základní pojmy jako je kyberšikana, *grooming*, *sexting*, dětská pornografie a prostituce a podobně. Tyto jevy byly vysvětleny a proběhla diskuse s klienty o tom, zda s nimi mají nějakou osobní zkušenost, nebo ví o někom, kdo tuto zkušenost má, a jak se dá rizikovým situacím vyvarovat.

Druhé přednášky na téma *Bezpečný internet* se zúčastnilo 10 klientů. Zopakovaly se významy základních pojmů pro ty, kteří nebyli přítomni při první přednášce, a pak se diskuse nasměrovala k připraveným tématům: co pro klienty internet znamená, motivace umísťování fotografií a informací na internet a *přátelství* na sociální síti Facebook. Dále bylo probíráno, zda se cítí být někdy ohroženi na internetu, jaké jsou nejhorší scénáře, které si představují, a co již zažili.

Tematické nástěnky

Tematické nástěnky se vždy vytváří tak, aby odpovídaly měsíčnímu tématu. Slouží jako prostředník ke komunikaci s klienty a mají za úkol vyvolat v klientech chuť se do dění na nástěnce zapojit, vyjádřit svůj názor a o tématu se něco dozvědět. K účelům této práce byly

vytvořeny dvě nástěnky. První znázorňovala ikony jednotlivých prostředí na internetu: Facebook, Instagram, Youtube, Wikipedia, E-mail a Jobs.cz. K těmto pojmům měli klienti přiřazovat slova, která se k nim hodí. Vznikla tak mapa asociací, které tato prostředí vzbuzují (viz Obrázek 1). Druhá nástěnka představovala dva typy facebookových profilů. Do jednoho měli klienti vyplňovat, jak si představují správný profil, a do druhého rizikový obsah (viz Obrázek 2).

Pozorování chování klientů na internetu

Pozorování chování klientů na internetu se mohlo uskutečnit díky přítomnosti počítače určeného pro klienty. Tím, že je monitor otočený do prostoru Klubu, klienti počítají s možností pozorování toho, co na počítači dělají ať už samotnými pracovníky, tak i ostatními klienty. Bylo tedy možné zaznamenávat, jaké stránky klienti navštěvují, jak se na nich chovají, čemu se věnují a podobně. Toto pozorování však například nezasahovalo do osobního obsahu sdíleného v chatu, ani se netýkalo konkrétních jmen lidí, které si na sociální síti Facebook klienti prohlíželi. Sledované údaje byly zaznamenávány od ledna do března 2017 do výzkumného deníku.

Anketa

Cílem ankety (viz příloha 1) bylo v co největší míře zachytit základní informace ohledně možností přístupu klientů k internetu, o tom, jak klienti internet využívají a o rizicích, která podstupují nebo s nimiž se již přímo setkali. Celkově bylo anketou během února 2017 osloveno 15 klientů ve věkovém rozmezí 11–17 let, a z toho se vrátilo 10 řádně vyplněných dotazníků od klientů ve věkovém rozmezí 11–16 let (průměrně 14 let).

Obsahová analýza profilových stránek klientů na Facebooku

Vyhledávání profilových stránek klientů na sociální síti Facebook bylo vystaveno na kontaktech *přátel* klubového profilu, který již díky změnám nastavení legislativy Facebooku neexistuje. Nicméně v období výzkumu bylo takto možné odhalit 52 profilů klientů, kteří za poslední rok Klub navštívili. Na každém profilu bylo sledováno dvoutříměsíční období během ledna a února 2017. Přitom se ukázalo, že u 24 profilů za tyto 2 měsíce neproběhla žádná aktivita. Mezi zbylými 28 profily měly 3 profily nastaveny zabezpečení tak, že o nich nebylo možné téměř nic zjistit. U dalších 7 účtů byly zjištěny pouze změny úvodních či profilových fotografií a ještě 3 profily byly pro hlubší analýzu příliš málo aktivní. Obsahovou analýzu bylo tedy možné provést na 15 profilech klientů a to u 7 chlapců a 8 dívek. Veškeré

analyzované informace dostupné na profilových stránkách klientů jsou přístupné každému, kdo tuto stránku navštíví.

3.4 Velké výzkumy na běžné populaci dětí

Jak již bylo výše řečeno, výsledky analýzy dat případové studie na klientech nízkoprahového Klubu budou srovnány s velkými výzkumy na běžné populaci dětí. Těmito výzkumy, které budou v následujících řádcích popsány, jsou: *Bezpečnost dětí na internetu: Výzkum českého internetu* (Lazar, 2006, Otmar-Sztejn, 2009) ; *České děti a Facebook 2015* (Kopecký, 2015a); *Dospívající na internetu* (Macháčková, Dědková, & Ševčíková, 2015); *EU Kids Online* (LSE, 2016); *Online obtěžování a kyberšikana* (Macháčková, Dědková, Ševčíková, & Černá, 2013); *Rizikové chování českých dětí v prostředí internetu 2014* (Kopecký et al., 2015) a *Výzkumu městské mládeže 2015* (Podaná & Forejtová, 2016).

Bezpečnost dětí na internetu: Výzkum českého internetu

Výzkum byl poprvé realizován v roce 2006 a opakovaně v roce 2009 Národním centrem bezpečnějšího internetu (dále jen NCBI) ve spolupráci s agenturou Gemius, Sdružením pro internetovou reklamu (NCBI, n.d.). Sběr dat byl proveden metodou CAWI na dětech ve věku 12–17 let a dospělých, kteří mají děti ve věku 12–17 let. V první vlně z roku 2006 se výzkumu zúčastnilo 1 545 z cílové skupiny dětí a 1852 rodičů (Lazar, 2006). V druhé vlně z roku 2009 dotazníky vyplnilo 2 092 dětí a 789 dospělých respondentů (Otmar-Sztejn, 2009).

České děti a Facebook 2015

„Celonárodní výzkum *České děti a Facebook 2015* (byl) realizovaný Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s dalšími partnery,“ (Kopecký, 2015a, s. 7) kterému předcházely další 4 vlny od roku 2010. Vzorek činil 1 122 dotazovaných ve věku 8–17 let s průměrným věkem 13 let, v zastoupení 48 % chlapců a 52 % dívek (ibid.).

Dospívající na internetu

Výzkum *Dospívající na internetu* (Macháčková, Dědková, & Ševčíková, 2015) je součástí projektu *Rizika internetu pro děti a adolescenty*. Sběr dat proběhl během let 2012–

2013 na českých školách ve všech krajích České republiky ve třech vlnách. V každé vlně bylo získáno více než 3 000 dotazníků. Cílovou skupinou byly děti od žáků navštěvujících páté třídy základních škol (dále jen ZŠ) až po žáky posledních ročníků středních škol (dále jen SŠ).

EU Kids Online

EU Kids Online (LSE, 2016) je mezinárodní výzkumná síť, do které spadá 33 evropských zemí včetně České republiky. Výzkum se mimo jiné zaměřuje na rizika a bezpečnost internetu jeho dětských uživatelů. V současné době probíhá již 4. vlna. Projekt EU Kids Online je inspirací pro mnoho dalších výzkumů, které se na toto téma vytvářejí. Výsledky jsou však prezentovány pouze v celoevropských měřítkách, ale neexistují výstupy, které by se soustředily pouze na Českou republiku. Proto nejsou výsledky EU Kids Online využity jako jeden z hlavních zdrojů dat pro účely této práce.

Online obtěžování a kyberšikana

Výzkum Online obtěžování a kyberšikana (Macháčková, Dědková, Ševčíková, & Černá, 2013) navazuje na mezinárodní projekt „COST Action – Cyberbullying“, který se zabývá problematikou negativ v rámci užívání nových technologií. Během roku 2011 bylo získáno přes 2 000 vyplněných dotazníků od žáků 6. tříd ZŠ až po 3. ročníky SŠ v Jihomoravském kraji.

Rizikové chování českých dětí v prostředí internetu 2014

Výzkum Rizikové chování českých dětí v prostředí internetu 2014 (Kopecký et al., 2015) navazuje na předchozí 4 vlny od roku 2010. Celkový vzorek tvořilo 28 232 respondentů ve věkovém rozmezí 11-17 let ze všech krajů celé republiky. Autoři systém dotazování popisují takto: *„Dotazník byl respondentům distribuován elektronicky (on-line) prostřednictvím dotazníkového systému E-Bezpečí / Centra prevence rizikové virtuální komunikace, který disponuje e-mailovými adresami škol, školských zařízení, spolků zaměřených na děti a mládež a jiných institucí v České a Slovenské republice. Soupis adres pořídili členové výzkumného týmu v letech 2013–2014 z veřejně dostupných zdrojů,“* (ibid., s. 54).

Výzkumu městské mládeže 2015

Výzkum městské mládeže 2015 (Podaná & Forejtová, 2016) byl uskutečněn v červnu 2015 pod záštitou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ve čtyřech největších městech republiky. Cílovou skupinou byli žáci 9. tříd ZŠ a stejně staří studenti víceletých gymnázií, kde bylo získáno 1 546 výpovědí dětí z 85 tříd ze 70 škol. Data uváděná v analytické části byla získána přímo z původního datového souboru výzkumu a případně byly provedeny vlastní výpočty.

4 Analytická část

V následujících kapitolách proběhne analýza výsledků případové studie klientů nízkoprahového zařízení (dále jen v Klubu) na základě srovnání s výstupy výzkumů na běžné populaci dětí, které se věnují rizikovému chování na internetu. Nejprve budou představena specifika chování zkoumaného vzorku na internetu. Dále pak přechod z běžného k rizikovému chování, jako je například sdělování osobních údajů a další rizikové jevy. Posléze se bude analýza věnovat dvěma hlavním oblastem zkoumání a to kyberšikaně a online trestné činnosti páchané na dětech. U kyberšikan se analýza bude soustředit na viktimizaci (výskyt, formy a řešení situací) a přepínání role oběti a agresora. V sekci zaměřené na online trestnou činnost páchanou na dětech bude pozornost taktéž směřována na viktimizaci a dále pak na rizikové chování.

4.1 Specifika chování zkoumaného vzorku na internetu

V této kapitole jsou představena specifika chování zkoumaného vzorku na internetu. Nejprve je uvedeno srovnání možnosti přístupu dětí na internet, a jak je virtuální prostředí využíváno. Dále se analýza zbývá množstvím a zabezpečením profilů, *přáteli* a aktivitami klientů na sociální síti Facebook oproti běžné populaci dětí.

Výzkumy zaměřené na české děti se ne příliš shodují na tom, kde mají děti k internetu přístup. Výzkum NCBI (Otmar-Sztejn, 2009) ukazuje spíše místa pod dohledem (96 % doma, 64 % ve škole), ale výzkum *Dospívající na internetu* (Macháčková et al., 2015) dohled rodičů či jiných dospělých problematizuje. Uvádí, že sice 77 % dětí se na internet připojuje z domova, ale zároveň v soukromí svého pokoje. 41 % ve společné místnosti a 20 % ve škole. Z ankety sledovaných klientů vyšlo, že všichni mají samozřejmě přístup k internetu v Klubu, ale pouze polovina se dostane na internet doma a 6 z 10 uvedlo, že má internet v mobilním zařízení či ve škole.

V Klubu jsou klienti na počítači pod dohledem kontaktního pracovníka a mají nastavená pravidla, co na počítači nesmějí dělat. Spadá sem hraní her, sledování násilných či sexuálně laděných materiálů a podobně. Pokud by pracovník zjistil jakékoliv nevhodné chování, pak může kdykoliv zasáhnout. Reflektuje chování klientů na internetu a konfrontuje je se svým názorem. Častokrát se tak počítač stává prostředníkem ke kontaktní práci. Dále lze využít jako nástroj pro vyhledávání informací k pracovnímu uplatnění klientů, zájmům či jiným potřebám. Nebo se klienti s pracovníky radí, když nerozumí komunikaci vedené přes

internet bez kontextu neverbální komunikace. A v neposlední řadě přístup na internet slouží k učení a rozšiřování obzorů.

Podle ankety klienti sami využívají na internetu prostor sociální sítě Facebook a Youtube. Polovina z nich uvedla ještě stránky ke sledování filmů. A 3 klienti z 10 dále zmínili, že navštěvují stránky ke hledání práce či brigády. Ale ostatní místa, jako je e-mail a stránky pro vyhledávání informací do školy či o vlastních zájmech, byly klienty zmíněny jen výjimečně. To potvrzují i výpovědi v rámci diskusí, v kontaktní práci a pozorování chování klientů na klubovém počítači. Za celou dobu pozorování nebyla v podstatě zaznamenána návštěva jiné stránky než Facebook nebo Youtube. Výjimku tvoří aplikace *Web cam toy*, která slouží k focení zábavných fotografií, dále jednorázová prokliknutí na odkazy skrze sociální síť Facebook a návštěva jiných stránek pod vedením pracovníka například za účelem pomoci při hledání práce či zájmového kroužku.

V rámci pozorování, kontaktní práce a diskusí bylo tedy zjištěno, že klienti nejvíce internet využívají jako komunikační prostředek, který jim umožňuje být v kontaktu s ostatními, jako zdroj pro pouštění hudby, sledování klipů či jiných videí a obecně jako prostředek pro zahnání nudy sledováním obsahu sdíleného na sociální síti Facebook. Podobné výsledky vychází i ve výzkumu NCBI (Otmar-Sztejn, 2009), kde jsou jako nejčastější důvody užívání internetu uvedeny komunikátory 83 % a dále prohlížeče videí 77 %, ale zároveň je taktéž nejčastěji zmiňován e-mail 83 % a stránky k vyhledávání informací 81 %, což u zkoumaných klientů byly spíše okrajově navštěvované stránky.

Jeden 13letý klient dokonce ani nevěděl, co e-mail je i přesto, že při přihlášení na sociální síť Facebook je třeba zadat svůj e-mail. Většina klientů si tedy založí e-mailový účet jen pro tuto příležitost, ale dále jej vůbec nevyužívají. To potvrdilo i zjištění z interaktivní nástěnky, kde k ikoně e-mailu klienti přiřadili pouze slovo „referáty“. Tedy, že e-mail využívají pouze k zasílání referátů. Obecně e-mail považují za nástroj, který je obtěžuje. Někdy jej využívají při hledání práce, ale především díky vedení kontaktních pracovníků. Sami nejsou zvyklí e-mail kontrolovat a obecně využívat ke komunikaci.

Dále byly ve výzkumu NCBI (Otmar-Sztejn, 2009) uvedeny další důvody užívání internetu a to výměna hudby a videí 47 %, online hry 45 %, diskusní skupiny a chaty 39 % a seznamovací servery 23 %. Seznamovací servery, chaty ani diskusní skupiny však v rámci výzkumu nebyly u klientů zaznamenány. Lze však předpokládat, že funkci těchto stránek nahradila sociální síť Facebook, kterou naopak, jak už bylo zmíněno, využívají všichni klienti ve většině času stráveném na internetu.

I v aktuálních výzkumech z českého prostředí se uvádí vysoká participace dětí na sociálních sítích. Například ve výzkumu Dospívající na internetu (Macháčková et al., 2015) respondenti uvedli, že 94 % má profil na nějaké síti a 74 % na sociální síti Facebook. Podobně vysoké číslo respondentů s profilem na sociální síti Facebook (81 %) uvádí i výzkum České děti a Facebook 2015 (Kopecký, 2015a). Sociální síť Facebook je možné navštěvovat až po dovršení 13 let, nicméně 59 % dětí mladších 13 let již svůj profil mají. Dospívající ve věkovém rozmezí 13-17 let mají profil z 90 % (ibid.). Z uživatelů sociální sítě Facebook má 82 % jeden účet, ale 16 % vlastní 1-2 účty a zbylá 2 % více než 2 účty.

Jev, kdy dítě má vícero účtů, se ukázal i u pozorovaných klientů ale ještě ve větší míře než u běžné populace dětí. V době výzkumu měli všichni účet na sociální síti Facebook, přičemž při vyhledávání jednotlivých klientů bylo objeveno 52 profilů. Z toho necelá polovina (n=24) nebyla již používána. Jednalo se konkrétně o profily 11 klientů. U 3 klientů byly dokonce nalezeny až 4 nepoužívané profily. Ty však obsahovaly osobní fotografie, informace o nich, statusy a seznamy *přátel*. V anketě 4 klienti z 10 potvrdili, že mají více účtů. Jedna dívka dokonce uvedla, že má přes 10 účtů. V rámci kontaktní práce a diskuse bylo zjištěno, že tyto profily mají klienti z důvodu, že zapomněli heslo, heslo někomu dali a ten jej změnil, nebo byl účet nahlášen, a proto si raději založili nový profil. Jedna klientka však při kontaktní práci uvedla, že má vícero profilů, pro každou „partu“ zvlášť, aby vzájemně nevěděli, že se s nimi kamarádí.

Zbylých 28 profilů je klienty používáno (za poslední 2 sledované měsíce byla zaznamenána alespoň jedna aktivita). 3 profily měly nastavené zabezpečení, tedy nebylo možné o daných klientech zjistit téměř žádné informace. Aktivita těchto profilů byla ověřena skrze jiné účty, kde bylo vidět, že daný jedinec za poslední 2 měsíce například přidal komentář k fotce. Ostatní profily tedy nebyly zabezpečené. Oproti tomu ve výzkumu České děti a Facebook 2015 (Kopecký, 2015a) bylo zjištěno, že naprostá většina dotazovaných (86 %) tvrdí, že si svůj facebookový účet umí zabezpečit a nastavit soukromí.

Ještě u dalších 7 účtů však byly zjištěny pouze změny úvodních či profilových fotografií, což lze považovat za poměrně úspěšné zabezpečení profilu, kdy je vidět pouze tato aktivita. Na druhou stranu to může znamenat i to, že na svém profilu klienti vytváří pouze tuto aktivitu a Facebook jinak používá jako nástroj k osobní komunikaci, sledování sdíleného materiálu či ke komentování a hodnocení aktivit druhých. Pokud by však klient přidal příspěvek, mohl by být viděn i cizím uživatelem.

Tedy z 28 aktivních profilů byly 3 vyhodnoceny jako zabezpečené, 7 jako možná částečně zabezpečených a ještě 3 profily byly pro hlubší analýzu příliš málo aktivní. Zbylo tak 15 profilů klientů (7 chlapců a 8 dívek), na nichž mohla proběhnout obsahová analýza. Tito klienti mají na Facebooku v průměru přibližně 1700 *přátel* od 149 do 5000, což je výrazně více, než uvádí výzkum České děti a Facebook 2015 (Kopecký, 2015a), kde bylo průměrně naměřeno 194 *přátel*. Výjimečně lze hovořit o možnosti, že se znají se všemi svými *přáteli*. To dokonce potvrdilo 7 z 10 klientů dotazovaných anketou, kteří uvedli, že mají v *přátelích* i neznámé osoby. Oproti tomu ve výzkumu České děti a Facebook 2015 (ibid.) své *přátele* nezná 37 % respondentů a stejně tak vypovídalo i podobné, byť o něco větší, množství respondentů z Výzkumu městské mládeže 2015 (41 %, FFUK, 2015).

Sledovaní klienti byli na svých profilech velmi aktivní. Průměrně bylo zaznamenáno 23 aktivit měsíčně na jednom profilu. Nejvíce se sdílejí fotky (v průměru 9 krát měsíčně a až 21 krát na jednom profilu), v naprosté většině ve formě *selfie* – sebe samotných, s přáteli či rodinou. Další oblíbenou aktivitou jsou emocionální posty ve formě vlastní tvorby nebo sdílených moudr z internetu (v průměru 6 krát měsíčně, ale až 25 krát na jednom profilu). Vyjadřování pocitů je však častější, protože téměř každá fotografie obsahuje emocionální popis a také emocionální komentáře, které však nebyly do analýzy zahrnuty. Dále je velmi oblíbené sdílení vtipů a písniček. Poměrně obvyklé je také sdílení fotografií luxusních produktů – móda, domy, auta; sdílení fotek či článků o idolech (především rapperů) a fotek roztomilých dětí.

4.2 Přejchod z běžného k rizikovému chování

Mezi běžným a rizikovým chováním na internetu je velmi tenká hranice. Některá prostředí, jako je například Facebook, uživatele přímo vybízí ke sdílení fotografií a osobních informací či k jiným aktivitám. Dává však každému svobodu rozhodnutí, zda si tento materiál nechá pro okruh blízkých přátel či dovolí nahlédnout do svého soukromí celému světu.

4.2.1 Sdělování osobních údajů

Výzkumy na českých dětech ukazují poměrně vysoká čísla ve sdělování osobních údajů, což se v případě nezletilých již zahrnuje mezi rizikové chování. Respondenti z výzkumu Kopeckého a kolektivu (2015) uvádí, že na internetu nejčastěji zveřejňují své jméno a příjmení (77 %), fotografii obličeje (56 %) a e-mail (56 %). Méně často již uvádí adresu školy (22 %), telefonní číslo (21 %), adresu bydliště (15 %) a kontaktní údaje

Messengeru (14 %). Výjimečně zveřejňují své rodné číslo (3 %), heslo k e-mailovému účtu (2 %) či PIN kreditní karty (1 %). Žádný z osobních údajů na internet nedává pouze 10 % respondentů. Výzkum městské mládeže 2015 (FFUK, 2015) na sociálních sítích potvrzuje výsledky ohledně zveřejňování e-mailu (56 %) a telefonního čísla (18 %).

V případě klientů je velmi oblíbené si osobní údaje vymýšlet a přidávat jim na atraktivitě. Z 28 používaných profilů bylo na necelé pětina (n=5) uvedeno pravé jméno klienta. Třetina (n=9) má jméno zkomolené zdobnělinou či symboly nahrazujícími písmena a polovina používá přezdívký, z nichž není poznat jejich reálné jméno. Pouze 4 klienti uvedli na svém profilu odkaz na školu, kam opravdu chodí, ale další 3 klienti odkazují na školu, kterou nestudují, ale zvyšuje jim sociální status (např. Harvard University). Ještě častěji a to z více jak poloviny (n=16) si vymýšlejí pracovní pozice, které taktéž působí vznešeným dojmem (např. práce pro Louise Vuittona, Gucci) nebo upevňující jejich identitu (např. gangster). Přímou adresu svého bydliště na svém profilu nezveřejnil žádný z klientů. Necelá polovina však (n=13) uvádí, že pochází z Prahy, z toho 4 klienti zmiňují i specifickou část města, a 3 klienti mají opět vymyšlené místo bydliště.

Rok svého narození zveřejnili sice téměř všichni klienti (n=25), na druhou stranu u většiny (n=20) neodpovídal realitě. 4 klienti uvedli příliš vysoký věk absolutně neodpovídající jejich vzhledu a zbylých 16 klientů si přidalo pouze o pár let více (maximálně do věku 25 let). Více jak pětina klientů (n=6) si přidalo na věku, aby vůbec mohli být na sociální síti Facebook, jelikož nedovršili věkovou hranici 13 let. Dále, až na jednoho klienta, mají všichni veřejně dostupný seznam kontaktů, s nimiž se na Facebooku *přáteli*. A 5 klientů zveřejnilo informaci o tom, kdo patří do jejich rodiny a 3, že jsou zadaní. Jinak se všichni klienti již z principu sociální sítě Facebook prezentují vizuálně pomocí fotografií a někdy i videí zobrazujících jak obličej, tak i celou postavu v mnoha verzích. Na druhou stranu e-mail nezveřejňuje vůbec nikdo díky tomu, že jej téměř nevyužívají jako komunikační nástroj. Podobně nebylo zaznamenáno ani uvedení telefonního čísla.

4.2.2 Další rizikové jevy

Nad to byly zjištěny další rizikové jevy odpovídající adolescentnímu chování klientů, na které se ve většině případů velké výzkumy nezaměřují.

Ve svých stavech kromě velkých emocí klienti volají po kontaktu s ostatními nebo vyjadřují, že se nudí. U jedné dívky byla například zaznamenána 3 znuděná videa. Také často zjišťují, co se kde bude dít a zda by někdo nešel ven. Dokonce byly zaznamenány 2 případy, kdy klienti uvedli, kde a v kolik mají se svými přáteli sraz. Oblíbené je také sdílení fotek

s tematikou měkkých drog či alkoholu nebo přímo zveřejnění fotky klientů pijících alkohol. Dále pak sdílení eroticky laděných statusů a fotografií z internetu, což však bude ještě níže rozebráno v rámci srovnání s běžnou populací dětí.

Častěji byla rizika zaznamenána u dívek a některá pro dívky přímo specifická. Na většině (5 z 8) z hlouběji zkoumaných profilů dívky sdílejí poměrně odvážné fotografie. Nebyl zaznamenán žádný vyloženě pornografický materiál, ale často se vyskytovaly fotografie se zvýrazněnými konturami postavy s důrazem na dívčí pozadí, odhalené výstřihy a vyzývavé výrazy dívek. Ve dvou případech byly tyto fotografie doprovázeny i odvážnými statusy se sexuálním obsahem. Podobné chování bylo zaznamenáno pouze u jednoho chlapce, který sdílel i vlastní taneční video, kde odhaloval své břicho. U chlapců bývají specifické spíše fotografie s drsnými výrazy ve stylu jejich raperských idolů.

Dále 2 dívky uvedly statusy o plánovaném užívání alkoholu a jedna dívka dokonce na svém profilu veřejně zjišťovala, kde by si mohla obstarat extázi, přičemž několik jejích přátel jí dalo typ. Ale jako hlavní specifikum dívek bylo zjištěno vyřizování si účtů s ostatními skrze statusy a intrikaření, což bude blíže popsáno v následující kapitole o kyberšikaně.

4.3 Kyberšikana

Kyberšikana je rizikový jev, který se pohybuje na hraně trestné činnosti. Následující podkapitoly se nejprve zaměřují na viktimizaci: výskyt, formy a možná aplikovaná řešení kyberšikany. A poslední podkapitola se věnuje přepínání role oběti a agresora, které je u kyberšikany často zkoumaným jevem.

4.3.1 Viktimizace: výskyt kyberšikany

Jak poukazují Dědková a Šmahel (2013), měření kyberšikany velmi závisí, podobně jako většina výzkumných otázek, na formulování definice, položení otázek a měnícím se charakteru tohoto jevu. Výzkum EU Kids II (ibid.) uvádí prevalenci kyberšikany 8 % oproti běžné, která byla naměřena u více jak čtvrtiny dětí (26 %). V kontextu celé Evropy se výsledky ČR pohybují ve vyšších hodnotách (prevalence kyberšikany v Evropě je 6 % a běžné šikany 19 %).

Ve výzkumu Online obtěžování a kyberšikana (Macháčková et al., 2013) téměř polovina dětí (43 %) nemá s online obtěžováním vůbec žádnou osobní zkušenost, ale 17 % uvedlo, že zažilo jednání spadající pod kyberšikanu. Za oběti se však ve výzkumu považují pouze ti, kteří se touto zkušeností trápili *dost* či *opravdu hodně* po dobu několika týdnů.

S těmito kritérii bylo považováno 6 % dětí za oběti kyberšikany. Dále ve Výzkumu městské mládeže 2015 (FFUK, 2015) byly respondenti dotazováni na to, zda je někdo zesměšňoval nebo si je zle dobíral prostřednictvím e-mailu, sociálních sítí (Facebook apod.), na chatu, na webu nebo přes smsky, které dotyčnému zasílal. Kladně odpovědělo 30 %, ale pouze u 8 % tak docházelo občas až velmi často. Tedy lze hovořit o poměrně značné shodě v rámci výzkumů v českém prostředí na prevalenci kyberšikany pod 10 %.

Podle výpovědí z diskusí a kontaktní práce všichni klienti v minulosti šikanu jako takovou zažili. Šikana byla většinou vystavěna na základě jejich romského původu. Ale při skupinové diskusi se ukázalo, že téměř nikdo v současné době problémy spojené se šikanou neřeší. Aktuální případy šikany zmínily při kontaktní práci jen 2 děti. Klienti tuto skutečnost hodnotí tak, že dříve si tuto zkušenost prožili, ale teď se jich již agresori spíše bojí. Šikanu klienti nezažívají jen ve škole, ale i ve veřejném prostoru. Častokrát se jim stane, že jim někdo nadává kvůli jejich barvě pleti, za jejich chování a podobně. Na druhou stranu jsou schopni i reflektovat, že některé konfliktní situace vyvolávají sami. Nicméně si nic nechtějí nechat líbit a většinou tyto spory končí násilím i v případě, že se jedná o dospělé osoby.

Co se týče kyberšikany, tak podle ankety 4 z 10 klientů odpovědělo na otázku po vzoru Výzkumu městské mládeže (FFUK, 2015), že je někdo na internetu zesměšňoval. Nicméně při hlubším rozboru těchto případů obtěžování zmíněném v anketě se při diskusi a kontaktní práci klienti nezdáli být tímto typem šikany příliš stigmatizováni, jelikož postrádal fyzickou hrozbu. Podobně jako méně závažné, ale obtěžující klienti vnímali případy, kdy se jim někdo naboural na profil a jednal za ně. Závažnost byla snížena i díky tomu, že se jednalo pouze o nárazové situace a ne dlouhodobější proces. Na druhou stranu byl v rámci analýzy facebookových profilů zaznamenán jeden dlouhodobý případ očividné šikany založený na rasové nenávisti, který dle kontextu přechází z offline do online světa v rámci školní třídy oběti.

Kromě toho mají někteří klienti zkušenost se šikanou i v rámci party případně od členů jiných part. V „klubové partě“, obzvláště v poslední době, panuje velmi silné intrikaření mezi dívkami, které neustále přeskupují dívčí aliance. Tyto aliance se pak přesouvají i do kyberprostoru. V tomto případě internet slouží jako nástroj pro pokračování intrik z reálného světa. Při kontaktní práci a v rámci analýzy facebookových profilů bylo také odhaleno, že prostředí Facebooku slouží pro vyřizování účtů opět především mezi dívkami. Byly zjištěny minimálně 4 případy takového jednání. Ty však byly odhaleny pouze ze strany agresorek

nikoliv ze strany obětí, jelikož na nikoho jmenovitě nesměřovaly, ale bylo zřejmé, že oběť se v urážlivém příspěvku pozná.

4.3.2 Viktimizace: formy kyberšikany

V rámci výzkumu Online obtěžování a kyberšikana (Macháčková et al., 2013) bylo zjištěno, že nejčastějšími formami kyberšikany jsou pomlouvání nebo šíření nepravdivých informací (84 %), vydávání se za oběť způsobem, s nímž nesouhlasila (67 %), a obdržování urážlivých nebo výhružných e-mailů či vzkazů (57 %). Přibližně u poloviny respondentů byly zaznamenány případy nadávání či vyhrožování, tak že to mohli vidět i další lidé (52 %) a šíření citlivých informací (51 %). Méně časté bylo zveřejnění fotografií či videí, za něž se oběť styděla (42 %) či jinak (36 %). Uvedená čísla se však vztahují pouze k dětem, které zkušenost s kyberšikanou mají.

Výzkum Kopeckého a kolektivu (2015) prezentuje celkový výskyt jednotlivých forem kyberšikany u všech zkoumaných dětí obecně na internetu (ne pouze u obětí). Jako nejčastější formu uvádí průnik na účet (35 %) a verbální útoky (34 %). Dále vyhrožování a zastrašování (18 %), ponižování a ztrapňování šířením fotografie (14 %) a krádež identity (12 %). Méně časté bylo vydírání (8 %), ponižování a ztrapňování šířením videa (7 %) a ponižování a ztrapňování šířením audia (4 %). Ve výzkumu zaměřeném pouze na Facebook (Kopecký, 2015a) se ukázalo být jako nejčastější sdílení ponižující fotografie (30 %), verbální útoky (21 %) a sdílení ponižujícího videa (15 %). Ostatní formy jako vyhrožování (6 %) a vydírání (4 %) se vyskytovaly již méně často. Na druhou stranu se jedná o závažnější formy kyberšikany.

Z výzkumů tedy není příliš patrné, co je pro kyberšikanu na české populaci dětí typické, jelikož se výzkumy liší v operacionalizaci této problematiky. A s čím by tedy bylo vhodné informace získané z nízkoprahového Klubu porovnat. Klienti v rámci diskusí a kontaktní práce vypovídali o jednotlivých průnicích na jejich účet, které byly způsobeny buďto naivní důvěrou, kdy klienti prozradili své heslo kamarádovi či kamarádce nebo partnerovi v aktuálním vztahu. Ti toho posléze využili a vydávali se za ně: psali ostatním, měnili fotografie či statusy a podobně. Nebo zůstali přihlášení na veřejném počítači (například v Klubu) a někdo této situace využil a vydával se za něj. Tyto případy byly však spíše jednorázové bez větších následků.

Nicméně by se dalo hovořit o výskytu specifické kyberšikany založené na rasové odlišnosti. Většina klientů hovořila o rasistických nárážkách či jednotlivých útocích na jejich profily, ale těm se dalo jednoduše utéct bez hrozby fyzického napadení. Závažný byl tedy pouze výše zmíněný případ odhalený při analýze facebookových profilů klientů.

Jedná se o 12letou dívku, kterou si dlouhodobě dobírají její spolužáci ze třídy. Většina fotek či statusů rozvine diskusi kritiky od spolužáků. Reakce bývají vulgární a provokativní. Vypichují její romský původ a nelichotivě se vyjadřují o jejím vzhledu. Scénář mívá stejný charakter: nejprve jeden agresor nadhodí náznak útoku a postupně zvyšuje intenzitu, dokud se dívka neohradí nebo se jí nezastane nějaký kamarád či člen rodiny. Dívka se bohužel po dobu výzkumu na Klubu příliš nevyskytovala, aby bylo možné zjistit podrobnější informace o jejím pohledu na situaci. Nicméně z reakcí na tyto šikanátorské projevy je patrné, že je v postavení oběti, kterou celá situace obtěžuje a stigmatizuje. Často vyjadřuje negativní až zoufalé emoce, na něž opět navazují útoky.

Druhou formou kyberšikany typické pro klienty je výše zmíněné vyřizování účtů prostřednictvím dlouhých statusů, které staví na hrubých nadávkách, výhrůžkách a ponižování mířené na konkrétní osobu, která však není jmenovitě uvedena. Přímé oběti z těchto hanlivých útoků tedy není možné rozeznat. Pod takovým statusem se většinou rozvine diskuse podporující agresorku. Stále se však neuvádí jméno konkrétní osoby, na níž je útok směřován. Nicméně z kontextu vyplývá, že se jedná o dívčí boje uvnitř i mezi ostatními partami. K těmto výhrůžným statusům se pak přidávají různé formy intrikaření například zamlžení části fotky, kde se vyskytuje dívka, která zrovna není v oblíbená. Posléze se tento čin probírá v diskusi pod fotkou. Dále pomlouvání, zveřejňování fotek, které odhalují, kde se, kdo a v jakou chvíli vyskytoval a podobně.

Na druhou stranu mají klienti ve většině případů pod fotkami či statusy překvapivě pozitivní komentáře plné vzájemné lásky. Tyto komentáře však nepůsobí upřímně, spíše jako udržování si vzájemné podpory v partě nebo jako reciprocita láskyplných komentářů založená na touze být obdivován. Sami klienti (především dívky) to hodnotí tak, že se v tom špatně orientují, protože přehnaná láska projevovaná přes internet často neodpovídá jejich reálným vztahům.

4.3.3 Viktimizace: řešení situace

Podle výzkumu Online obtěžování a kyberšikana (Macháčková et al., 2013) se většina dětí s kyberšikanou nějakým způsobem psychicky vyrovná. Situaci ignorují, agresora neberou vážně a podobně. Obecně by se dalo říci, že oběti mnohem častěji volí možnost s agresorem vyjednávat (a to jak online, tak tváří v tvář), než by realizovaly odplatu. Na druhou stranu si oběti příliš nevěří, že situaci mohou změnit vlastními silami. Více jak polovina respondentů si věří trochu (55 %) a necelá čtvrtina dokonce vůbec (23 %).

Zároveň se ale většina dětí někomu svěří (75 %) a tuto strategii řadí mezi poměrně funkční (58 %). Nejvíce se děti svěřují vrstevníkům (72 %) či rodičům (61 %), ale už ne tolik svým případným partnerům (28 %) či sourozencům (27 %). Učitelům se svěří pouze pětina respondentů (20 %, *ibid.*). Výzkum Kopeckého a kolektivu (2015) sledoval to, zda by se dítě svěřilo rodičům či učitelům s jednotlivými formami kyberšikany. Nepřekvapivě by se děti nejvíce svěřovaly se závažnými formami, jako je vydírání (62 % rodičům, 45 % učitelům) a vyhrožování či zastrašování (50 % rodičům, 37 % učitelům), které se však v realu téměř nedějí. Se zbylými formami by se svěřila třetina respondentů rodičům a necelá čtvrtina učitelům. Nicméně nikomu z těchto dospělých by se s ničím nesvěřila třetina všech respondentů.

Další strategie zkoumané ve výzkumu Online obtěžování a kyberšikana (Macháčková et al., 2013) jsou technického charakteru. Více jak dvě třetiny si smazala agresora ze seznamu kontaktů (68 %) a o něco méně respondentů si změnilo nastavení, aby je daná osoba již nemohla kontaktovat (například blokování agresora, 57 %). Podobný výsledek přináší i výzkum České děti a Facebook 2015 (Kopecký, 2015a), kde polovina dětí uvedla, že zablokovala člověka, který je obtěžoval. Tato strategie je taktéž jedna z nejúčinnějších (64 %, Macháčková et al., 2013). Další velmi účinná strategie je smazání profilu na stránkách, kde k šikaně dochází (68 %), nechození na tyto stránky (59 %) a změna profilu či přezdívky případně telefonního čísla nebo e-mailu (56 %). Tyto strategie jsou sice velmi účinné, ale díky své radikálnosti málo používané.

V případě klientů bylo při kontaktní práci zjištěno, že zkoumané děti obecně nepocitují zastání u autorit. Pokud se například někdy svěřili učitelům se šikanou, tak jim bylo sděleno, že si mají své problémy vyřešit sami nebo jim nevěřili či šikanu přehlíželi. Rodiče bývají spíše zaneprázdněni existenčními problémy. Častokrát se jedná o neúplné rodiny se zkušeností s výkonem trestu. Problémy dětí se tedy buďto přehlížejí nebo řeší radikálně – domácím vězením nebo fyzickým trestáním, i v případě, že se dítě stane obětí. Nikdo jim však nevěnuje dostatek pozornosti, v situaci se zorientoval, dítě podpořil, navrhl a pomohl zrealizovat možná řešení. Takovou podporu většinou poprvé nacházejí v zařízení, jako jsou například nízkoprahové kluby.

Klienti tedy nemají dobré zkušenosti s dospělými a nechtějí se jim svěřovat, protože se obávají, že by problému nijak nepomohli, nebo by se obrátil proti nim. Řešení těchto situací proto většinou berou do vlastních rukou. Nejčastěji tak bývá obrácená agrese. V některých situacích si vystačí sami: „Jednou jsem mu šikanu oplatil nečekanou ránou a od té doby se

mě asi bojí, protože už mě moc neprudí.” V závažnějších případech se domluví se starším kamarádem či sourozencem. Jedna klientka například zastala autoritu u svého mladšího bratra, který byl šikanován ve třídě. Přišla za agresorem a hrozila mu, že ho také zbije, když se to bude opakovat. Pak chtěla po agresorovi usmíření s jejím bratrem. Od té doby je situace lepší. V jiném případě klientka agresorce své sestřenice dala na výběr: buď vkleče odprosí, nebo ji zbije. V nejzávažnějších případech se domluví ve větší skupině a agresorovi se pomstí. Takové vyřizování účtů může skončit i poměrně brutálním napadením. Klienti si tedy své místo a respekt vydobývají násilím, protože v jiných cestách nevidí smysl a efektivnost, a tím se ještě více uzavírají a oddělují od většinové společnosti.

Podobná strategie se projevila i v případě odhalené kyberšikany na facebookovém profilu, kde se oběti zastává kamarádka útočnými nadávkami proti agresorům a dále starší bratr oběti. Ten agresorům jejich chování vrací nadávkami a vyhrožováním, že si je najde a pomstí se. Tyto reakce spíše více vyprovokovávají další útoky agresorů, kteří se za svými informačními technologiemi cítí být v bezpečí. Tím, že všichni, kdo oběť podporují, jsou romského původu, se ještě více prohlubuje nenávistná propast. Zastání bratra a kamarádky tedy vytváří válku, která odpovídá *flamingu* vysvětleném v teoretické části. Obrácená agresivita tedy v prostředí internetu nepůsobí příliš efektivně, jelikož pro agresory nepředstavuje v danou chvíli reálnou hrozbu. Navíc písemný záznam výhružek zajišťuje důkazy při případném napadení. Kdežto v reálném světě se vyřizování účtů s agresory běžné šikany může dít mimo dosah jakékoliv kontroly a svědectví.

Jako funkční se ukázaly technické strategie stejně jako u celkového vzorku českých dětí, které byly použity ve zbylých zmíněných případech rasistických útoků, tedy zablokování agresora, smazání nevhodného komentáře či vytvoření nového účtu. Tyto strategie vedly k rychlému a účinnému řešení a nerozvinuly jednotlivé útoky v závažnější kyberšikanu.

Ve chvíli, kdy se klientům někdo naboural na účet a jednal za ně, oběti nevěděly, co by s tím mohly dělat. V některých případech i samy přišly poprosit o pomoc, jak by se dala situace vyřešit. Ukázalo se, že někteří především mladší klienti nerozumí konceptu hesla. Heslo často funguje jako směnný důkaz důvěry. V kamarádském či partnerském vztahu si tak navzájem řeknou heslo ke svým účtům, ale když se pak rozejdou nebo kamarádství skončí, heslo si už nezmění. Nechávací si stejné heslo i v případě, že si vytvoří nový účet. Může se tak stát, že po nějaké době se na nový účet dostane zhrzený partner či kamarádka a mstí se za své zklamání. V těchto konkrétních dvou případech tedy klientům pomohlo, že se mohli svěřit kontaktním pracovníkům a ti jim pomohli situaci vyřešit.

Přístup k řešení posledního typu kyberšikany, vyřizování si účtů mezi dívkami a intrikaření, se těžko zjišťuje, jelikož tyto případy byly odhaleny pouze ze strany pachatele, ale ne obětí. Dvě dívky si během výzkumu deaktivovaly svůj profil na Facebooku, s tím, že už si potřebují odpočinout od všeho, co jim intriky v online komunikaci přináší. Toto jednání však přímo nevztahovaly k ničemu konkrétnímu ani k žádné konkrétní osobě. Spíš obecně hovořily o partě a vztazích v ní. Částečně za své trápení obviňovaly samy sebe, protože věděly, že se na intrikách podílejí. Na druhou stranu jim přišlo chování ostatních a šíření pomluv nespravedlivé. Dalo by se tedy říct, že dočasným řešením je izolace od internetu a snaha se situacím fyzicky postavit tváří v tvář.

4.3.4 Přepínání role oběti a agresora

Na konci předchozí podkapitoly se hovoří o vyřizování účtů mezi dívkami, kde dochází k přepínání role oběti a agresora v rámci jedné formy šikany. Dokonce by se dalo říci, že se někdy stávají i oběťmi vlastního jednání, protože se dívky do vlastních intrik často zamotávají. Nevědí, komu mohou věřit a kde je vlastně pravda.

Ukázkovým příkladem je případ jedné dívky, která má obecně problémy se zvládnutím své dominance. Během návštěv Klubu často jedná přehnaně až agresivně. Na jejím profilu byly zaznamenány pod jedním statusem urážlivé komentáře cílené na mladšího klienta, který ji prosil, aby toho nechala. Chvíli v tomto duchu pokračovala a nakonec konverzaci ukončila tím, že si jen dělala legraci. Na druhou stranu bylo patrné, že mladšímu chlapci, to bylo nepříjemné.

V období, kdy probíhal výzkum, zrovna prožívala čerstvé zamilování a následný rozchod. Vztah byl velmi provázaný děním na Facebooku. Bylo pro ni důležité sdílet zamilované fotografie a statusy, zároveň pokračovala ve sdílení svých vyzývacích fotografií, které v partnerovi vyvolávaly žárlivé komentáře. Sociální síť využívala i ke lživým informacím o svém pohybu, aby v příteli nevzbuzovalo další pocity nejistoty, nicméně se to obracelo i proti ní samotné. Po rozchodu si její ex-přítel nejprve smazal všechny jejich společné fotky, což pro ni bylo nesrozumitelné a velmi bolestivé. Po té si ji odebral z přátel a zablokoval, aby ho již nemohla kontaktovat.

Dívka ho však kontaktovala přes jeho současnou přítelkyni, v níž s oblibou vzbuzovala strach. Její chování odpovídalo *cyberstalkingu* popsaném v teoretické části. Agresorka nereflektovala pocity obav své oběti, naopak je interpretovala jako projevenou slabost, neschopnost se postavit vůči hrozbě, nedostatek hrdosti a podobně. Dívka byla

z bývalého vztahu ukřivděná a zmatená, zároveň je ve věku dospívání, kdy hůře ovládá své emoce, nicméně toto její mocenské a manipulativní chování bylo znatelné nejen v kyber prostoru, ale i v reálném světě. Neřeší tak pouze zhrzenou lásku ale i ostatní vztahy například mezi dívkami v partě. Ty jí její chování oplácí podobnou mírou a tím se víří celý kruh intrik. Dívka byla například na jedné fotografii zamlžena a tím vyčleněna ze sdíleného zážitku a ostatní tuto skutečnost zesměšňovali svými komentáři.

Dalším možným přepínáním mezi obětí a agresorem bývá msta za offline šikanu. Během výzkumu však nebyl zaznamenán žádný takový případ. Běžná šikana, pokud je řešena, tak pouze fyzicky či výhrůzkami v reálném prostředí. Ale to neznamená, že by klienti nebyli agresory jak online tak offline šikany. Kvůli problémům s kyberšikanou či obtěžováním byly několika klientům dokonce zablokovány jejich profily.

Několik chlapců se otevřeně rozpovíдало o tom, že jsou někdy i sami strůjci šikany. Vybíjejí se nejen na spolužácích, ale i na učitelích. V případě učitelů se rozhodují především podle vzhledu, genderu a věku. Nejčastěji šikanují starší učitelky, které jsou podle jejich slov tlusté a ošklivé. Mladé a hezké nechávají být. Dívky toto chování kritizují a vnímají jako přehnané. Do online světa se však šikana učitelek a ani spolužáků dle získaných informací nedostává.

Online agrese tedy buďto souvisí s utvářením pozice v rámci skupiny, nebo je míněna jako nevinný žert. Mezi žertovné útoky například spadá případ chlapce, který vytváří především dívkám falešné profily. Využívá toho, že si nikdo neověřuje, koho si přidává mezi své kontakty a pak skrze tyto profily píše různým lidem, flirtuje s nimi a podobně. Jedná se tedy o krádež identity. Nicméně chlapcovi jeho jednání nepřijde nijak závažné, považuje to za dobrý vtíp, kterým se rád pochlubí.

Ve výzkumu Online obtěžování a kyberšikana (Macháčková et al., 2013) se k pozici agresora přiznala pouze 4 %. Roli oběti, tak i roli agresora uvedlo téměř 5 %. Třetina dětí (32 %) byla v roli přihlížejících. Podle výzkumu Kopeckého a kolektivu (2015) je nejběžnější přiznanou formou průnik na účet (25 %). Méně časté jsou pak verbální útoky (12 %), krádež identity (9 %), ponižování a ztrapňování šířením fotografie (7 %) či vyhrožování a zastrašování (7 %). Pokud dítě uvedlo, že se stalo obětí některé z forem kyberšikany, tak se současně okolo 40 % z nich přiznalo, že zároveň bylo i agresorem některého z typů kyberšikany. Stejnou formou útočilo menší množství dětí: nejvíce při průniku na účet 34 % a nejméně v případě vydírání (13 %), viz tabulka 1.

4.3.5 Shrnutí

Viktimizace jak tradiční šikanou tak i kyberšikanou je u klientů obecně výrazně vyšší, než u běžné populace dětí. Zároveň se ale nemají ve zvyku se svými problémy svěřovat dospělým lidem, protože nevěří, že by se jich někdo zastal či přivedl k řešení tíživé situace. Spíše se obávají, že by se díky tomu mohla situace obrátit proti nim. Klienti kvůli tomu hledají svépomocné strategie, jak se s problémy vyrovnat, které většinou obsahují fyzické násilí či vyhrožování k zastrašení agresora a upevnění vlastní pozice. Což je jeden z důvodů uzavírání komunity před majoritou.

Dále je otázkou jak posuzovat závažnost kyberšikany – jak odhalit, co je pouhé škádlení či obtěžování a co je již šikana. Tím, že v kyber prostoru není možné dosáhnout fyzického střetu, tak agresorům zvenčí klienti nepřikládají velkou váhu. Útoky s rasistickým podtextem jsou pro klienty natolik běžnou součástí každodenního života, že bez fyzické blízkosti agresora nemá smysl se jimi ve většině případů zabírat, a častokrát končí zablokováním agresora, či mazáním nevhodných příspěvků. Pokud se však rasově založené útoky nezastaví těmito technickými strategiemi, pak se z nich může vyvinout dlouhodobá kyberšikana. V konkrétním případě 12leté dívky byla užita stejná strategie, jakou klienti používají při běžné šikaně, a to obrácená agrese, která však v online světě selhala kvůli fyzické vzdálenosti kyber agresorů a spíše podněcovala k zvýšení intenzity slovních útoků.

Taktéž bylo zjištěno několik případů nabourání se na účet, ale spíše se jednalo o krátkodobé případy, kterým bylo zamezeno v rámci spolupráci klienta s kontaktním pracovníkem díky radám, jak si účet zabezpečit a jak používat internet na veřejném počítači. V mnohých případech jsou pracovníci jedinými dospělými a zároveň členy majoritní skupiny, kterým důvěřují. Klienti jsou ochotni se jim svěřit a přijmout jejich pohled na svět. Díky tomu jsou v tíživých situacích ochotni požádat o pomoc a inspirovat se navrhovaným řešením.

V neposlední řadě se klienti, především dívky, potýkají s upevňováním pozic v rámci skupiny kamarádů. To vyvolává intrikaření a vyřizování účtů, které se přesouvá z offline do online světa. Projevuje se jak veřejnými hanlivými statusy mířenými na konkrétní osobu či komentáři pod fotografiemi a podobně, tak i soukromými výhružnými zprávami, odpovídajícími charakteru *cyberstalkingu*. Zbylé útoky, kdy agresory byli klienti, měly spíše charakter žertu bez reflexe dopadu vlastního jednání na oběť.

Obecně by se tedy dalo shrnout, že se klienti oproti českým dětem častěji dostávají do pozice jak oběti, tak i agresora. Se svými problémy se vypořádávají vlastními strategiemi, které se nicméně špatně přenášejí z offline do online světa, kde pozbývají účinnosti. V kyber

prostoru se jak ve výzkumech na celkové populaci dětí (Macháčková et al., 2013) tak i u klientů ukázaly jako neúčinnější technicky založené strategie. To však předpokládá základní orientaci v možnostech zabezpečení. Proto je obecně pro oběti kyber útoku důležité, aby měly možnost se někomu se svými problémy svěřit, kdo jim s jejich tíživou situací pomůže.

4.4 Online trestná činnost páchaná na dětech

Analytická část zaměřená na online trestnou činnost se nejprve bude věnovat viktimizaci a posléze rizikovému chování vedoucímu k možné viktimizaci. V prvním oddílu týkajícím se samotné viktimizaci je zkoumán výskyt vystavení nezletilého pornografickému obsahu pomocí *sextingu* i mimo něj a potenciální vylákání dítěte na osobní schůzku v rámci *groomingu*. Druhý oddíl se věnuje rizikovému chování a jsou zde rozebírány jevy, jako je komunikace s cizí osobou, sdílení intimního obsahu a ochota jít s cizím člověkem na schůzku. Analýza opět probíhá na základě porovnávání výsledků velkých výzkumů na běžné populaci dětí s případovou studií klientů Klubu.

4.4.1 Viktimizace

Podle výzkumu Dospívající na internetu (Macháčková et al., 2015) se k materiálům zobrazujícím nahé tělo, odhalené pohlavní orgány nebo fotografie či videa lidí, kteří spolu mají sex, za posledních 6 měsíců dostalo 57 % respondentů, přičemž tento jev roste s věkem, kdy největší růst byl zaznamenán mezi 12. a 14. rokem. 27 % se k takovému obsahu dostalo opakovaně (častěji než několikrát do měsíce) a polovina (52 %) jej vyhledala záměrně. Ke zbytku respondentů se tedy dostal nevyžádanou cestou. Například stránky se sexuálním obsahem pro dospělé navštívila více jak třetina respondentů (35 %). Tyto výsledky se příliš neshodují s Výzkumem městské mládeže 2015 (FFUK, 2015), které ukazují vyšší podíl respondentů, kteří narazili na pornografii, a navíc se dotaz zaměřuje pouze na případy nechtěného zhlédnutí tohoto materiálu. Jedná se o dvě třetiny dotazovaných (63 %), přičemž u 16 % se tak děje často až velmi často (23 % občas, 24 % 1 – 2 krát).

Oproti tomu v anketě nikdo z klientů neuvedl, že by na internetu nechtěně narazil na pornografický materiál (byla použita téměř totožná otázka jako ve Výzkumu městské mládeže 2015; FFUK, 2015). Na druhou stranu klienti nebyli dotazováni, zda sami takový obsah vyhledávají. Během pozorování chování klientů na internetu bylo běžným jevem, že se především chlapci dívali na rapové klipy, které ve většině případů znázorňují spoře oděné

dívky vyzývavě se pohybující do rytmu hudby. Pozorování klipů často probíhalo ve větší skupince chlapců, kteří společně hodnotili výkony dívek. Závažnější chování se sexuálním podtextem by však na Klubu bylo pracovníkem omezeno.

Na nástěnce popisující jednotlivá prostředí na internetu se k Youtube a Facebooku mimo jiné vázaly pojmy jako je sex a pornografie. A během kontaktní práce a diskusí se většina starších chlapců zmínila, že pornografický materiál vyhledávala, ale obecně nebyli příliš otevření ke sdílení hlubších informací. Na druhou stranu se žádný z chlapců nesvědčil, že by v něm žádost o zaslání intimní fotografie vyvolala pocit ohrožení nebo že by obdržel nevyžádaný pornografický materiál od cizí osoby.

Dívky naopak vypovídaly, že pornografický materiál nevyhledávají, na druhou stranu se k takovému obsahu častokrát dostaly v rámci komunikace s cizími muži na internetu, kteří je obtěžovali zasíláním fotografií svého přirození a podobně. Útočníci, od nichž dívky zasílání obsahu s erotickou tematikou považovaly za nepříjemné a obtěžující, byli jak úplně cizí kontakty, tak i avšak v menší míře známí vrstevníci – například bývalí partneři.

Jednu klientku například kontaktoval cizinec, který s ní komunikoval v angličtině. Ona na všechny jeho otázky odpovídala buď „Yes“ nebo „No“, protože mu nerozuměla. Po chvíli ji začal zasílat fotografie svého přirození. Podobně vypovídalo několik dalších dívek, že jim byl buď zasílán pornografický materiál, nebo žádosti, aby samy fotografie či sex natočený na video poslaly. Na tyto incidenty dívky většinou reagují zablokováním útočníka nebo jej využijí jako prostředek pro zábavu. Pokud po nich někdo požaduje odvážnou fotku, tak ji vyhledají na internetu a útočnickovi pošlou. Takto se baví, dokud je dotýčný nezačne nudit. Poté konverzaci přeruší a útočníka zablokují.

Podle výzkumu Dospívající na internetu (Macháčková et al., 2015) obdržela téměř čtvrtina (24 %) respondentů erotickou fotografii, přičemž tyto fotografie dostávají častěji chlapci než dívky, taktéž starší respondenti v závislosti na přibývajícím věku a to od parterů, přátel i cizích lidí. V podobných číslech se pohybují i výsledky Výzkumu městské mládeže 2015 (FFUK, 2015), kde se ukázalo, že s nějakou formou nevhodných sexuálních návrhů či s požádáním o zaslání intimních fotografií se setkala 31 % z toho 9 % často až velmi často (7 % občas, 14 % 1 – 2 krát).

Dále podle výzkumu NCBI (Otmár-Sztejn, 2009) po 25 % respondentů pak někdo vyžadoval schůzku v offline prostředí. Na druhou stranu se ukázal poměrně malý výskyt osobních schůzek, kde dítě zjistilo, že osoba z internetu vypadá jinak (12 %), je starší (13 %), mladší (14 %) nebo jiného pohlaví (4 %), než uváděla na internetu. Z těch, u kterých se

ukázalo, že jsou starší, byl necelá třetina (30 %) o 5 a více let starší. A pouze v 9 % případů se dotyčný choval neobvykle (ibid.). Ve výzkumu Kopeckého a kolektivu (2015) však vyšel obecně vyšší podíl (44 %) respondentů, kteří byli pozváni na osobní setkání.

U klientů nebylo zjišťováno, zda je někdo pozval na schůzku, ale pouze to, zda se s někým cizím sešli. V anketě se ukázalo, že 7 z 10 klientů na schůzku s cizím člověkem šlo a jedna klientka uvedla, že o tom nechce mluvit. Lze pouze spekulovat, zda to bylo z důvodu špatné zkušenosti. Ale to bude blíže popsáno v následující kapitole věnující se rizikovému chování. Nicméně to však znamená, že minimálně tento podíl respondentů byl pozván na offline schůzku. Na druhou stranu žádný z klientů při kontaktní práci či diskusích setkání nepopisoval jako obtěžující. Jednalo se pouze o schůzky za účelem poznat nového člověka osobně, které dopadly dle očekávání klientů.

4.4.2 Rizikové chování

Dříve, než bude rozebrána ochota dětí jít na schůzku s neznámým člověkem, je třeba uvést podíl neznámých kontaktů na internetu mezi *přáteli* na Facebooku. Podle výzkumu České děti a Facebook 2015 (Kopecký, 2015a) si více jak třetina respondentů (37 %) přidá cizí osobu mezi své *přátele*. Ale obecně s cizím člověkem v rámci celého internetu komunikuje více jak polovina dětí (54 %, Kopecký et al., 2015). Podobné procento (41 %) uvádí i Výzkum městské mládeže 2015 (FFUK, 2015). Na druhou stranu 58 % vnímá riziko takové komunikace (Kopecký et al., 2015). 27 % těch, co komunikovali s cizí osobou, uvedlo, že tato osoba na ně vyvíjela tlak, aby konverzaci udrželo v tajnosti, ale zároveň více jak pětina (22 %) to po svém internetovém kamarádovi také vyžadovala. Dále podle III vlny výzkumu Kopeckého a jeho kolegů (Kopecký, Szotkowski, & Krejčí, 2012) většina respondentů (76 %) někdy cizím lidem věří a někdy ne. Pouze 2 % jim naprosto věří a naopak více jak pětina (22 %) nevěří vůbec. Třetina respondentů (33 %) pak v komunikaci říká vždy pravdu.

Podle ankety 7 z 10 klientů uvedlo, že mezi svými *přáteli* má neznámou osobou a při obsahové analýze profilů klientů se ukázalo, že průměrný počet přátel je přibližně 1 700, což předpokládá, že není možné se se všemi osobně znát. Tyto výsledky potvrdila i diskuse a kontaktní práce, kdy většina klientů vypovídala, že mají mezi svými *přáteli* neznámé osoby. V kontaktech mají samozřejmě lidi, které znají a známé známých, ale nevnímají riziko toho, proč by si neměli přidávat lidi, které neznají. Jednoduše si přidají každého, kdo je o to požádá.

Jeden klient dále svoji situaci specifikoval tak, že by si do *přátel* nepřidal cizího muže či ošklivou dívku, ale pokud se mu dívka dle fotek líbí, tak si ji přidá, i když ji nezná. Jiná klientka však popisovala i nepříjemnou situaci, kdy se v Klubu na živo seznámila s dívkou

(taktéž klientkou), kterou měla již před tím mezi svými kontakty na Facebooku. Když zjistila, o koho se v reálu jedná, byla naštvaná, protože se jedná o dívku z party z jiného území, s nimiž se nepřátelí.

Na jednu stranu tedy klienti příliš neřeší, koho si přidají do *přátel*, ale na druhou stranu většině klientů připadá ohrožující bavit se s někým, koho neznají. A v případě nějaké konfliktní situace tyto kontakty blokují, či odeberou z *přátel*. Nicméně to, že je mají v přátelích, nehodnotí jako špatné. Konfrontace s tím, že si tak cizí lidé mohou prohlížet vše, co na Facebook vkládají, jim však nebyla příjemná, protože jim před tím tento fakt nedocházel. Klienti navíc byli upozorněni, že obsah, který sdílí, může vidět každý i v případě málo zabezpečeného profilu. Po přednášce si pak 2 chlapci z 6 přítomných klientů své nastavení profilů změnili.

Vysoký počet *přátel* je však pro většinu klientů a to především dívek motivací a uspokojením. Při dotazu, proč klienti umisťují fotografie na Facebook, se shodli na tom, že především kvůli „lajkům“. Dokonce jedna klientka se dožadovala pracovníků, aby jí „olajkovali“ fotku. V tom jí však nebylo vyhověno, což ji velmi trápilo. Při dotazu, proč je to pro ni tak důležité, nedokázala konkrétně odpovědět. Nakonec se ukázalo, že jí jednoduše velmi záleží na každém „lajku“ a jejich absence jí způsobují smutnou až úzkostnou náladu, že ji nikdo nemá rád.

Fotografie umístěné na Facebooku jsou, jak už bylo dříve řečeno, ve většině případů formou *selfie* a to buď samotných klientů, nebo jich s přáteli. U dívek se i často jedná o poměrně vyzývavé snímky, zdůrazňující jejich postavu. Při dotazu uvedeném v anketě na to, zda klienti někomu poslali svou intimní fotografii, 6 klientů odpovědělo kladně a z toho 4 byli chlapci. Jednalo se spíše o starší klienty a většinou takovou fotografii poslali svému partnerovi/ partnerce a jeden klient kamarádce.

Oproti tomu v rámci výzkumu Kopeckého a kolektivu (2015) pouze 7 % dotazovaných umístilo intimní fotografii na internet a 12 % ji poslalo. Podobné výsledky uvádí i výzkum Dospívající na internetu (Macháčková et al., 2015), kde 11 % někomu poslalo svou erotickou fotku z toho nejčastěji svému partnerovi. 78 % dětí to vnímá jako rizikové chování a 12 % šířilo takový materiál bez svolení daného člověka (Kopecký et al., 2015). Důvody ke sdílení vlastní intimní fotografie na internetu bývají především kvůli partnerovi, z legrace, pochlubit se, zvýšit si sebevědomí, získat pozornost, z nerozvážnosti a tak podobně. V případě zaslání intimního obsahu v chatu to bývá pro partnera dobrovolně, nebo protože vydíral, že se s dotyčným rozejde, kamarádovi z legrace, výměnou či jako předmět sázky.

Ve IV. vlně výzkumu (Sztokowski et al., 2013) vyšlo, že dvě třetiny odesílatelů jsou dívky, ale v rámci umístění intimních fotografií na web nebyl prokázán signifikantní rozdíl v závislosti na pohlaví. Mezi důvody ke sdílení se ještě objevila snaha navázat intimní kontakt s osobou jiného pohlaví, snaha prezentovat a propagovat sám sebe, touha být přijat ve skupině, překonat stud a podobně. Ve III. (Kopecký et al., 2012) vlně byl sledován vliv věku, kdy nepřekvapivě výrazně více sdílí (67 %) a odesílají (73 %) dospívající ve starší věkové skupině 15-17 let. A v I. vlně (Krejčí & Kopecký, 2009) bylo dále zkoumáno posílání sexuálně laděných zpráv, kdy na jednu stranu 23 % takové zprávy zasílá, ale na druhou stranu 68 % toto chování vnímá jako rizikové.

Klienti své intimní fotografie zasílali především v rámci partnerského vztahu. Jediný případ, kdy byla fotografie zaslána klientem kamarádce, bylo z důvodu adolescentní zvědavosti. Nikdo si však ve chvíli odeslání nepřipouštěl, že by fotografie mohly být v budoucnu zneužity. Dívky, které umísťují své vyzývavé fotografie volně přístupné na sociální síti, tak činí především z důvodu sebe-prezentace a touhy být obdivován. Významnou roli v tom hraje skupinový efekt, kdy dívky měří svoji oblíbenost počtem *přátel* a „lajků“. Zároveň toto chování patří do kultury skupiny přátel, v níž se pohybují. Jejich stylizace je inspirovaná rapovou hudbou. To lze pozorovat i na sebe-prezentaci chlapců, kteří naopak sdílejí fotografie s drsnými výrazy, což však nepředstavuje příliš vysoké riziko, oproti vyzývacím fotografiím dívek pravděpodobně vedoucím k již zmíněnému obtěžování. Tento jev se projevuje především u starších dívek ve věku 14-17 let, ale působí i na mladší dívky, které sice nesdílejí fotografie, prezentující jejich tělo, ale fotí se s vyzývacím výrazem ve tváři s našpulenými rty.

Dalším rizikovým chováním je tedy již zmíněná ochota dětí jít na schůzku s neznámým člověkem z internetu. Jak již bylo řečeno podle Kopeckého a kolektivu (2015) 44 % dětí bylo cizím člověkem pozváno na osobní schůzku, z toho více jak polovina (55 %) se na setkání opravdu vydala a celkem 40 % dotazovaných by bylo ochotných na schůzku jít. Podobně vyšlo i ve výzkumu NCBI (Otmar-Sztejn, 2009), že děti často souhlasí se schůzkou, kterou jim někdo na internetu nabídne (23 % jednou, 26 % několikrát). Zároveň polovina respondentů sama pozvala svého online kamaráda ven (Kopecký et al., 2015). Na druhou stranu většina takové chování považuje za riskantní (údaj byl uveden jen v předchozích vlnách, kdy se pohyboval v hodnotách přes 70 %). To se opět poměrně shoduje s výzkumem NCBI (Otmar-Sztejn, 2009), kde většina respondentů považuje takové schůzky za riskantní (62 %). I povědomí dětí o možném nebezpečí, které souvisí s poznáváním nových lidí na

internetu, je relativně vysoké (80 %). K dětem se takové informace nejčastěji dostanou skrze media, přičemž na prvním místě je televize (66 %). Dále pak ve škole (56 %), ale v poměrně menší míře od rodičů (48 %).

O schůzkách s cizí osobou děti sice obvykle někoho informují, ale bohužel většinou jen stejně staré kamarády (53 %), oproti tomu rodiče informuje pouze necelá čtvrtina (23 %, Otmar-Sztejn, 2009). Téměř pětina však neřekne nikomu (19 %). Obdobné výsledky vyšly i ve výzkumu Kopeckého a kolektivu (2015). O schůzce by 56 % řeklo kamarádovi, 8 % jiné osobě a 3 % učiteli. Nikomu by se nesvěřilo 16 % respondentů. Na druhou stranu by se však poměrně velký podíl dětí (42 %) svěřil rodičům, přičemž dívky by sice častěji řekly kamarádům, ale chlapci právě rodičům. A celkově jak rodičům, tak kamarádům by se častěji svěřili starší respondenti.

Výzkum NCBI (Otmar-Sztejn, 2009) dále uvádí, že děti většinou na schůzku chodí sami (73 %), více jak pětina s kamarádem či sourozencem (22 %) a výjimečně s rodičem či jiným dospělým (1 %) nebo s někým jiným (4 %). Tyto výsledky jsou vysvětleny slovy: „*Děti nejsou zvyklé zasvěcovat rodiče nebo jiné dospělé do svých plánů a kontaktů s osobami, které poznaly na internetu. Nekonzultují s rodiči ani plánované schůzky s cizími osobami z internetu, protože si připadají dost staré na to, aby mohly samy rozhodovat o tom, s kým se setkají,*“ (Otmar-Sztejn, 2009, s. 12).

Jak bylo dříve zmíněno, velké množství klientů v anketě vypovídalo, že se s někým cizím sešlo i v offline prostředí a to v počtu 7 klientů z 10 a jedna klientka uvedla, že o tom nechce mluvit. Lze pouze spekulovat, z jakého důvodu to bylo. Nicméně v rámci kontaktní práce a diskusí se v této souvislosti neprojevila žádná špatná zkušenost. Jednalo se o vyhledávání kontaktů opačného pohlaví za účelem případného vztahu s vrstevníkem. Se svým záměrem jít na schůzku s osobou, kterou znají jen přes internet, se většinou nikomu nesvěřili, případně pouze kamarádovi či kamarádce, protože nepovažovali takové jednání za nebezpečné. Po přednášce možných rizik však hodnotili, že takové chování není příliš zodpovědné a situace, kdy by se setkali s někým z internetu a na schůzce zjistili, že je to někdo jiný, jim připadala jako největší možné riziko komunikace přes internet.

4.4.3 Shrnutí

V první části se kapitola věnuje srovnání viktimizace klientů s běžnou populací dětí v oblasti online trestné činnosti páchané na dětech a v druhé části rizikovému chování vedoucímu k viktimizaci. U viktimizace se jednalo především o výskyt vystavení nezletilého pornografickému obsahu a potenciálního vylákání dítěte na osobní schůzku v rámci

groomingu. V podkapitole o rizikovém chování byly rozebrány jevy jako je komunikace s cizí osobou, sdílení intimního obsahu a ochota jít s cizím člověkem na schůzku.

Oproti výzkumům na běžné populaci dětí, kde je poměrně vysoká prevalence nechtěného zobrazení pornografického materiálu, se s tímto jevem klienti téměř nesetkávají. Děje se tak pouze v případě obtěžování dívek v rámci *sextingu*, které na tyto útoky reagují buďto některou z technických strategií nebo využitím útočníka ke svému vlastnímu pobavení. Ve velkých výzkumech naopak vychází, že erotický materiál častěji obdrží chlapci (Macháčková et al., 2015), nicméně z toho nevypývá, že jsou tímto jednáním přímo obtěžováni dospělou osobou. O vyhledávání pornografického materiálu, které je poměrně častým jevem u běžné populace dětí (ibid.), hovořili pouze chlapci navštěvující Klub.

Dále se ve výzkumech na běžné populaci dětí ukázal poměrně nízký podíl případů, kdy bylo dítě pozváno na schůzku a dotyčný se choval neobvykle. A o něco vyšší podíl situací, kdy osoba v reálném setkání vypadá jinak, je jiného věku či pohlaví než uvedla (Otmar-Sztejn, 2009). Tato zkušenost se však nevyskytla v případě sledovaných klientů.

V rámci rizikového chování byl nejprve srovnáván výskyt online komunikace s cizí osobou. U běžné populace se to týká více jak třetiny dětí na sociální síti Facebook a okolo poloviny dětí na celém internetu (Kopecký, 2015a). Většina dětí si ale také uvědomuje riziko své komunikace s cizím člověkem (Kopecký et al., 2015). U klientů je běžné, že mají mezi svými *přáteli* lidi, které osobně neznají, a nevnímají to jako rizikové. Na druhou stranu samotnou komunikaci s neznámým člověkem považují za ohrožující.

U běžné populace dětí se dále ukázal poměrně malý výskyt jak umístování, tak i zasílání intimních fotografií přičemž většina dětí toto chování vnímá jako rizikové (Kopecký et al., 2015). Co se týče zasílání takového materiálu se v případě klientů děje výrazně častěji, a to především u chlapců, v rámci *sextingu* mezi vrstevníky. Pro dívky je spíše charakteristické umístování vyzývavých fotek na svůj profil, nikoliv však vyložení pornografického charakteru.

Posledním rozebíraným rizikovým chováním byla ochota respondentů jít na schůzku s neznámým člověkem z internetu. Z běžné populace dětí přibližně polovina na takovou schůzku již někdy šla a zároveň děti často zvou své online kamarády, i když toto chování považují za riskantní (Kopecký et al., 2015). O svých plánech většinou někoho informují, ale spíše to bývají vrstevníci než dospělí a na schůzku se nakonec ve většině případů vydají sami (Otmar-Sztejn, 2009). V případě klientů bývají takové schůzky běžnou záležitostí, téměř nikomu se však se svými plány nesvěřují. Lze to vysvětlit tím, že s offline setkáním nemají

žádné špatné zkušenosti a nikdo jim doposud nesdělil rizika s tím spojená. Oproti tomu k většině dětí z běžné populace se informace o rizicích již dostala prostřednictvím médií, školy, či od rodičů (ibid.).

5 Závěrečné shrnutí

Cílem závěrečného shrnutí bude strukturovaně zodpovědět položené výzkumné otázky a zároveň získané informace propojit s podklady z teoretické části. První otázka tedy zněla: Jaká jsou specifika klientů nízkoprahového Klubu v rizikovosti chování na internetu oproti běžné populaci dětí?

V první řadě byla analýza zaměřena na sdílení osobních údajů, kde se ukázalo, že si klienti rádi informace o sobě vymýšlejí, přidávají jim na atraktivitě, zvyšují si tak sociální status a podporují tvorbu identity postavenou na romské a rapové kultuře. Tímto způsobem si částečně zajišťují vlastní anonymitu před úplně cizími osobami, které je v reálném světě neznají a zároveň si vytvářejí jakousi masku ve virtuální realitě. Díky tomu pro ně může být snazší se za takových podmínek otevřít a sdělovat téměř celému světu své pocity a emoce, ale zároveň i sdílet nenávistné vzkazy v případě dívčích válek.

Byť v žádném z uvedených českých výzkumů nebyl podobný jev popisován, tak není nikterak překvapivý, pokud se položí do kontextu obecné specifikace chování dospívajících na internetu. Připomeňme si Šmahela (2003), který uvádí, že pro dospívající je internet prostředím bez zábran (disinhibice), kde je vnímána samozřejmost anonymity, a tím i zvýšená možnost otevřenosti. Počítá se zde s absencí sankcí ze strany sociální skupiny či jedinců a zároveň je zde prostor pro lži a přetvářku vedoucí k pohrávání si s vlastní identitou.

Pokud bychom vztáhli vymyšlení si osobních údajů k rizikovosti chování, pak to lze hodnotit dvěma způsoby. Na jednu stranu takové chování může vést k ochraně klientů, kteří jsou díky tomu hůře identifikovatelní. Na druhou stranu mohou mást své okolí a například v případě dívek vytvářet dojem starších žen, které jsou zralé na sexuální vztah a touží po něm. A dále, jak již bylo řečeno, jim jejich maska dává pocit možnosti chovat se bez zábran, vystavit se tak rizikům ať už kybersikany či jiného obtěžování, nebo se sami postavit do pozice agresora.

Problematické je pak sdílení fotografií, které již odpovídá jejich skutečné podobě, kdy starší klientky sdílí vyzývavé fotografie a mladší se to od nich učí. V některých případech jsou tyto snímky doplněny i odvážnými statusy se sexuální tematikou. Opět se k vysvětlení nabízí inklinace klientů k rapové kultuře, která staví na zobrazení žen jako sexuálních objektů a drsných movitých mužů. Podobné vysvětlení nabízí i Kopecký a kol. (2015) při popisu motivací aktérů *sextingu*, mezi něž zahrnuje i sociální nátlak skupiny vrstevníků a přístup k sebe-prezentaci utvořené v konzumní společnosti podporované masmédií. „Sexy“ sebe-prezentaci autoři považují za konzumní společností prezentovanou normu, kterou přebírají již

malé děti. K tomu se váže i potřeba klientů být obdivováni, což mohou měřit pomocí „lajků“, pozitivních komentářů a počtem *přátel*, který je v porovnání s běžnou populací dětí velmi vysoký. Nedosažení pomyslného cíle může vést až k úzkostným náladám, a pocitu že je nikdo nemá rád.

Vysoký počet *přátel* předpokládá i přítomnost neznámých lidí, kteří mohou klienty kontaktovat a sledovat sdílený obsah klientů. To sami klienti potvrdili jak v anketě, tak při diskusích. Podobně jako běžná populace dětí vnímají riziko komunikace s neznámou osobou přes chat, ale častokrát si ani neuvědomují rizikovost přítomnosti cizích osob mezi jejich kontakty. To se odráží i na malé míře zabezpečení profilů, což je taktéž v porovnání s běžnou populací dětí velmi odlišné.

Vraťme se však ke sdílení fotografií, které se neděje pouze veřejně, ale i v rámci soukromých chatových zpráv, kde je větší pravděpodobnost, že se bude jednat o intimní snímky. U běžných dětí k tomu dochází spíše výjimečně a zároveň si ve většině případů uvědomují rizika spojená s takovým chováním. Naproti tomu je u klientů zasílání intimních fotografií poměrně běžnou součástí partnerské komunikace především ze strany chlapců. Na základě dělení Wolaka a Finkelhora (2011) by se tedy jednalo o *experimentální* chování související s dospíváním. Žádný z klientů se však neobával, že by takový materiál mohl být někdy zneužit například jako prostředek k vydírání či šikaně v pozdějším věku při hledání práce či při budování kariéry (Kopecký et al., 2015), což se taktéž nazývá jako *sekundární sexting* (Villacampa, 2017).

Posledním zkoumaným rizikovým chováním byla ochota dětí jít na schůzku s člověkem, kterého znají jen přes internet. Většina klientů již na takovém setkání byla, což se i u běžné populace dětí ukazuje jako poměrně obvyklý fenomén, kdy se na schůzku vydá okolo poloviny pozvaných (Kopecký et al., 2015; Otmar-Sztejn, 2009). Tyto děti však ve většině případů o svém záměru alespoň někomu řeknou (ibid.), což zase není běžné u zkoumaných klientů. Opět ve svém chování nevidí velké riziko, protože zatím nezažili žádnou špatnou zkušenost a sami si možná rizika nepřipouští.

Obecně by se tedy dalo shrnout, že klienti Klubu především postrádají znalosti rizik v jejich případech spojené s užíváním a komunikací na sociální síti Facebook. V rámci přednášek na toto téma svůj pohled přehodnocovali a v některých případech to i mělo faktický dopad, kdy si klienti přenastavili zabezpečení svého účtu nebo byli schopni se za pomoci kontaktních pracovníků vypořádat s nepříjemnými situacemi. Ukázalo se, že se ve většině případů doposud nedostali k informacím o možných rizicích na internetu, které běžná

populace dětí získává z médií, ve škole či od rodičů, což pravděpodobně i zapříčiňuje vyšší míru rizikovosti chování klientů. Dalším podobným faktorem pak také může být IT negramotnost například v případě nepochopení funkce hesla. Kromě toho je rizikové chování klientů ovlivněno jejich kulturním pozadím vystavěným na romské a rapové kultuře. V rapových klipech se často objevují svůdné dívky, drsní muži, zbraně, drogy a sprosté výrazy. Těmito atributy se klienti rádi inspiroují a používají je pro vlastní prezentaci nejen na internetu. Romský původ je pak staví do střetu s majoritou, což se váže k mnoha rizikům jak v online tak v offline světě.

Druhá výzkumná otázka se ptá na to, jaká jsou specifika klientů nízkoprahového Klubu v online viktimizaci oproti běžné populaci dětí. Nejprve byla zkoumána viktimizace kyberšikany, která se, jak již bylo řečeno v teoretické části, neobejde bez srovnání s tradiční šikanou. U běžné populace českých dětí se hovoří o prevalenci šikany přibližně v jedné čtvrtině případů a kyberšikany do 10 % (Macháčková et al., 2013; Dědková & Šmahel, 2013; FFUK, 2015). Oproti tomu mají všichni klienti zkušenost s běžnou šikanou a to především kvůli konfliktům vzniklým na základě střetu s majoritou, nicméně v současné době se problémy s intenzivní šikanou potýkají jen 2 děti. O zkušenosti s obtěžováním na internetu přímo hovořila přibližně polovina klientů, je ale otázkou, co lze již za kyberšikanu považovat a co ještě ne. Pokud vezmeme v potaz definici uvedenou v teoretické části, která předpokládá opakování a úmyslnost chování, které je pro oběť nepříjemné a ubližující (Vašutová et al., 2010; Černá, 2013), pak je jistý pouze jeden případ kyberšikany a to v případě 12leté dívky.

Ostatní útoky byly spíše jednorázové a to především díky řešení situace technickým zamezením, což se ukázalo jako nejefektivnější strategie pro řešení jakýchkoliv potíží na internetu i u běžné populace dětí. Pokud však byl útok složitější jako třeba v případě nabourání se na účet, pak si klienti nevěděli rady. V tuto chvíli jim přišla vhod pomoc ze strany kontaktních pracovníků, kteří patří mezi jediné dospělé, jimž se svěrují. Velký vliv na jednorázovost útoků měl i fakt, že v těchto případech klientům nehrozilo bezprostřední fyzické napadení. Proto v nich útoky nevyvolávaly tak velké obavy a potřebu se jimi více zabývat, protože v reálném světě jsou zvyklí se téměř na denní bázi střetávat s fyzickým ohrožením. Může se jednat o situace, do kterých se dostanou nechtěně především kvůli své barvě pleti, vlastní provokaci nebo kvůli konfliktům v partě či rodině. Střety v rámci party, která je častokrát provázaná i rodinnými vazbami, se také dostávají do online prostředí. Zde je

však otázkou, zda jsou klienti, respektive především klientky, kterých se to hlavně týká, spíše oběťmi či útočníky.

V rámci kyberšikany se také obecně problematizuje nekonečnost publika (Vašutová et al., 2010), které ztěžuje oběti její situaci a přidává na intenzitě útoků. To by sice mohlo být aplikovatelné i na klienty vzhledem k množství jejich *přátel*, na druhou stranu dosah zájmu je spíše ohraničen na kyberšikanu vycházející z offline šikany v kolektivu školní třídy a v rámci nebo mezi partami, do nichž klienti patří. Umocnění stigmatizace tím, že kyberšikanu může sledovat více lidí, je v těchto případech spíše nepředpokládaná a především neuvědomovaná, protože klientům většinou nedochází, kolik lidí může kyberšikaně mlčky přihlížet.

Další oblastí viktimizace jsou online trestné činy páchané na dětech, které se zaměřují na sexuální obtěžování. Hlavními tématy, která se v této souvislosti otevírají, jsou *kybergrooming* a vystavování nezletilých pornografickému materiálu. V případě klientů však nebyl zaznamenán klasický rozfázovaný *kybergrooming*, který byl popsán v teoretické části (Kopecký et al., 2015). Zkoumaní klienti se pouze vystavují riziku *kybergroomingu* kvůli neznalosti nebezpečnosti svého jednání.

Zkušenost s obtěžováním mají pouze dívky, které byly žádány cizí osobou o zaslání intimních fotografií či videí a taktéž jim tyto osoby zasílaly fotografie svého obnaženého přirození, což už spadá pod *závažný* typu *sextingu* (Wolak & Finkelhor, 2011). Nicméně v těchto případech se jednalo o situace, kdy útočníci hned v první fázi *kontaktování oběti* (Kopecký et al., 2015) rovnou hovořili o svém záměru, ale už nepřešli do další fáze navazování a prohlubování vztahu či manipulace oběti. Spíše by se tedy jednalo o *sexting* bez vlastností *kybergroomingu*. Oběťmi *sextingu* byly dívky v rozmezí od 11-17 let. Což odpovídá českým výzkumům (Mašková et al., 2012, Kopecký & Krejčí, 2010), ale v zahraničních výzkumech se uvádí riziková hranice až od 13 let (Wolak et al., 2010). To lze vysvětlit například tím, že dívky mohou díky svým profilům vyvolávat pocit, že budou ochotné takový materiál sdílet vzhledem k tomu, že se prezentují prostřednictvím vyzývavých fotografií a zároveň si i často přidávají na věku.

Každopádně by se již dalo hovořit o porušení zákona, pokud se zaměříme na § 201 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník - ohrožování výchovy dítěte. A kdyby se podařilo pachatelům vylákat i obnažené fotografie dívek, pak by došlo i k porušení zákona v § 193 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník - zneužití dítěte k výrobě pornografie. Ostatní případy *sextingu* byly pouze na bázi dobrovolného a přirozeného chování vrstevníků. Podle Wolaka a Finkelhora (2011) se tedy jedná pouze o *experimentální* chování související s dospíváním.

Otázkou je, zda intimní fotografie, které klienti sdíleli, byly charakteru dětské pornografie definovaným zákonem či se pouze jednalo o svůdné pózy, které můžeme vidět i na dívčích profilech.

V každém případě mohou být klienti dále viktimizováni aniž by o tom věděli a to *sekundárním sextingem* (Villacampa, 2017). Jimi vytvořený intimní obsah může být kdykoliv ať už v současnosti či budoucnosti sdílen někomu dalšímu. A především dívky se dále mohou stát oběťmi *kvazivoyerů* (Mašková et al., 2012), kterým k uspokojení stačí pohled na jejich vyzývavé fotografie volně přístupné na jejich facebookových profilech.

Celkově by se tedy dalo shrnout, že v případě online trestné činnosti páchané na dětech nejsou klienti výrazně více viktimizováni. Pouze v případě obtěžování dívek se jedná o vyšší poměr. Klientky zároveň poměrně věrně odpovídají popisu rizikové skupiny obětí online trestné činnosti od Maškové a kolektivu (2012), kam spadají především dívky, trávící mnoho času online, se sníženou sebeúctou, a nedostatkem sebedůvěry, lásky a pozornosti od okolí a nedostatkem kritického myšlení, případně nepoučené či nevěnující pozornosti rizikům na internetu. A právě neuvědomování si rizik a vystavování se ohrožujícím situacím je v tomto případě nejvíce problematické.

Poslední výzkumná otázka zjišťuje, jaká jsou specifika klientů nízkoprahového Klubu v přepínání role oběti a pachatele v online prostředí oproti běžné populaci dětí. Tento jev byl popsán již v teoretické části jako součást kyberšikany. Nicméně u běžné populace českých dětí byl výskyt zjištěn spíše výjimečně. V případě klientů by se dalo přepínání těchto rolí aplikovat na všechny agresory z řad klientů, jelikož všichni mají předchozí zkušenost s běžnou šikanou. Mezi zjištěnými případy online agrese páchané klienty se však nevyskytuje žádný, kde by byla jasná souvislost mezi tím, že byli například nejdříve šikanováni a pak se svému agresorovi mstili v online prostředí.

Jednou z motivací je například obrana kamaráda či sourozence, což zapadá do charakteristiky *pomstychtivého andílka* z typologie Kavalíra a Rottové (2009), jehož záměrem je odplata. Agresor bere právo do svých rukou, což ho opravňuje k jeho jednání. Konkrétně se jedná o bratra jedné 12leté dívky, který na kyberšikanu své sestry reaguje výhružkami a nadávkami. V tomto případě však obrana spíše prohlubuje nenávist a více oběti škodí než, aby pomohla situaci vyřešit.

Jedná se o strategii obrácené agrese, která je často používána při řešení běžné šikany, jako alternativa k jiným možnostem používaným celkovou populací dětí, mezi něž patří

například svěřit se se svým trápením dospělé osobě, která dítěti může pomoci. Klienti však konkrétně s vkládáním důvěry v dospělé nemají dobré zkušenosti, a proto se uchylují k alternativním řešením. Obrácená agrese je sice relativně funkční při řešení běžné šikany, ale v prostředí internetu přestává být efektivní. Když se 12leté dívky zastával její bratr, který ostatním nadával a vyhrožoval, tak díky absenci fyzického kontaktu a neschopnosti se srozumitelně vyjádřit psaným textem, působil spíše směšně a podněcoval k dalším útokům dívčiných spolužáků. Některé diskuse pak měly charakter *flamingu*, kde není úplně jasné, kdo je agresorem a kdo obětí.

Dalším typem kyberšikany, v rámci něhož bychom mohli hovořit o přepínání role oběti a agresora, je vyřizování účtů mezi dívkami v rámci upevňování pozic ve skupině. V tomto případě bychom mohli hovořit o kombinaci dvou typů agresorů Kavalíra a Rottové (2009) a to *bažící po moci* a *sprosté holky*. Skrze vulgární statusy plné výhrůzek a ponižování nejmenované osoby, která se však v těchto výrocích pozná, se klientky snaží upevnit si svoji autoritativní pozici, což je typické pro typ *bažící po moci*. Zároveň je zde cítit i skupinové jednání dívek, které neustále tvoří různé aliance za pomoci pomluv a intrik. To zase odpovídá typu *sprostých holek*. Oba dva tyto typy vyžadují ke svému jednání pozornost ostatních. Proto své emoce neschovávají do soukromých zpráv v rámci chatu, ale sdílejí je na svých profilech, kde se všem zobrazí.

Na tyto boje mezi dívkami by se taktéž dalo uplatnit skloubení obou dvou typů agresorů, která uvádí Černá (2013). První typ jedná na základě frustrace v reálném životě a druhý typ naopak posiluje své sociální postavení. Černá (ibid.) také popisuje disinhibiční efekt, kdy je agresor díky vlastní anonymitě schopen krutějšího jednání než v realitě, ale v případě dívek, které si ve statusech vyřizují účty, dochází k obrácené situaci. Agresorky jsou všem známé, ale oběť je před nezasvěcenou veřejností utajená. S tím souvisí upevňování moci, kdy dívky ukazují, jak se zachovávají vůči všem svým nepřítelům.

K disinhibičnímu efektu dochází ve chvíli, kdy je šikana míněna žertem. V kontextu typologie Kavalíra a Rottové (2009) by se jednalo o typ *neúmyslného agresora*. V případě klientů se jedná o případ chlapce, který se chlubil vytvářením fiktivních účtů svých kamarádek, za které posléze jednal. Nepřipouštěl si však, že by to jeho obětí, ať už těm, za které se vydával, tak i těm, jež kontaktoval, mohlo být nepříjemné.

Oproti běžné populaci dětí, u níž je přepínání role agresora spíše výjimečnou záležitostí, mají klienti s tímto jevem větší zkušenost. Pokud bychom se zaměřili pouze na agresory, tak podle Kopeckého a kolektivu (2015) je až čtvrtinový výskyt jednotlivých útoků,

není však uvedeno obecné procento agresorů kyberšikany, které je například ve výzkumu Online obtěžování a kyberšikana (Macháčková et al., 2013) velmi nízké.

V případě klientů byly z typologie Nancy Willardové (2006) odhaleny téměř všechny formy kyberšikany a to především z pozice klientů jako agresorů. Jednalo se o *flaming* v případě obrany 12leté dívky, *harassment* a *cyberstalking* v případě dívky, která obtěžovala současnou přítelkyni svého bývalého partnera, pomlouvání a exkluzi v rámci intrikaření a vyřizování účtů mezi dívkami. Pouze nebyl zaznamenán případ *outingu* a *trickery*. Chování klientů by se v některých případech dalo považovat i za jednání na hraně zákona. Například u *harassmentu* by se dalo uvažovat o § 354 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník – nebezpečné pronásledování a u nabourávání účtů o § 181 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník – poškození cizích práv.

6 Závěr

Na základě srovnání výsledků kvantitativních výzkumů na běžné populaci českých dětí s výsledky případové studie klientů nízkoprahového Klubu bylo možné zodpovědět položené výzkumné otázky. Zvolená metoda případové studie velmi dobře fungovala jako nástroj pro zachycení zobecnitelné skutečnosti, ale zároveň představovala i některá omezení výzkumu.

Díky přirozeným metodám vycházejícím z chodu nízkoprahového zařízení bylo možné si ke klientům utvořit vztah a dostat se k informacím, s nimiž se obvykle nesvěřují, obzvláště ne dospělým osobám majoritní společnosti. Výpovědi se však odvíjely od individuálního rozpoložení klientů a atmosféry v Klubu. Nemohly mít takovou strukturu, jakou by nabízel například dotazník či strukturovaný rozhovor. Dále bylo znatelné, že se mně jako ženě byly schopny otevřít spíše dívky, oproti chlapcům, kteří obzvláště ve vyšším věku nebyli až tak sdílní. Od toho se odvíjí ponaučení pro další výzkumníky, kteří by volili případovou studii jako metodu svého bádání – bylo by vhodné zapojit genderově vyvážený tým především, pokud se jedná o cílovou skupinu mladších respondentů obou pohlaví.

Dalším rizikem, kterému jsem se snažila vyvarovat, bylo střídání role výzkumníka a kontaktního pracovníka. Při kontaktní práci je stejně jako u práce výzkumníka velmi důležitý profesionální odstup, nicméně jako pracovník jsem se klienty snažila v jejich smýšlení posouvat a nabízet jim různá řešení, ale pro mou roli výzkumníka bylo důležité podchytit realitu, tak jak je bez vlastního zásahu.

Omezení výzkumu taktéž vyplývá z homogenní skupiny klientů romského původu. Při analýze jsem se záměrně vyhýbala vysvětlování specifík cílové skupiny na základě romské problematiky, i když to v některých případech nebylo možné. Především jsem se snažila o obecná vysvětlení, která se nachází v odborné literatuře. Díky tomu se otevírá jedna z možností dalšího podobného výzkumu, který by byl vhodný provést v jiném nízkoprahovém zařízení. Díky tomu by bylo možné zjistit, kdy se jedná o obecně platné jevy vyskytující se u rizikové mládeže a kdy o specifika vycházející z homogenity skupiny dětí romského původu.

Výstupy nicméně zdárně ukazují specifika zkoumané cílové skupiny oproti běžné populaci dětí a mohou tedy sloužit kontaktním pracovníkům k lepší orientaci v tíživých situacích, do kterých se jejich klienti dostávají, jaká rizika podstupují a kdy se sami v online prostředí stávají agresory. Z mého pohledu je pro kontaktní práci nejdůležitější odhalení vysoké míry neznalosti rizik spojených s užíváním internetu, což by mohlo vést k vyšší podpoře intervenčních programů. Podle mého názoru však na klienty nelze aplikovat stejné

preventivní programy, jako u běžné populace dětí. Je třeba si uvědomit, že neznalosti rizik předchází další faktory. Patří sem IT negramotnost, kdy klienti mají mezery v základních principech – například neporozumění principu hesla, nebo neschopnost se písemně vyjádřit. Dalším základním problémem je nedůvěra v dospělé a autority. Ta klienty nutí vytvářet si vlastní strategie, které je většinou stahují do začarovaného kruhu násilně řešených krizových situací. Při sestavování jakýchkoliv preventivních programů pro klienty podobných zařízení je tedy nejdříve důležité odhalit tyto latentní proměnné, aby prevence byla efektivní.

Z výzkumu bylo dále patrné, že kontaktní pracovníci v životě klientů hrají velmi důležitou roli. Představují jedny z mála dospělých, kterým mohou věřit, od nichž mohou čerpat informace a nechat si ukázat směr při řešení tíživých životních situací. V tomto konkrétním případě nízkoprahového Klubu, jehož návštěvníky tvoří především klienti romského původu, pracovníci navíc působí jako přemostění mezi minoritní a majoritní společnostmi. Tato zjištění motivují k dalším výzkumům zaměřeným na podporu v efektivitě práce nízkoprahových zařízení například v podobě evaluačních výzkumů.

7 Seznam použité literatury:

- Babchishin, K. M., Hanson, R. K., & Hermann, C. A. (2011). The Characteristics of Online Sex Offenders: A Meta-Analysis. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 23(1), 92–123. <https://doi.org/10.1177/1079063210370708>
- Babchishin, Kelly M., Hanson, R. K., & VanZuylen, H. (2015). Online child pornography offenders are different: A meta-analysis of the characteristics of online and offline sex offenders against children. *Archives of Sexual Behavior*, 44(1), 45–66.
- Bates, A., & Metcalf, C. (2007). A psychometric comparison of internet and non-internet sex offenders from a community treatment sample. *Journal of Sexual Aggression*, 13(1), 11–20. <https://doi.org/10.1080/13552600701365654>
- Bhappu, A. D., Griffith, T. L., & Northcraft, G. B. (1997). Media effects and communication bias in diverse groups. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 70(3), 199–205.
- Black, P. J., Wollis, M., Woodworth, M., & Hancock, J. T. (2015). A linguistic analysis of grooming strategies of online child sex offenders: Implications for our understanding of predatory sexual behavior in an increasingly computer-mediated world. *Child Abuse & Neglect*, 44, 140–149.
- Briggs, P., Simon, W. T., & Simonsen, S. (2011). An exploratory study of Internet-initiated sexual offenses and the chat room sex offender: Has the Internet enabled a new typology of sex offender? *Sexual Abuse*, 23(1), 72–91.
- Černá, A. (2013). Kyberšikana – nový typ agrese u dětí a dospívajících. In *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem* (pp. 13–36). Praha: Grada. Psyché.
- Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 588–608.
- Cooper, K., Quayle, E., Jonsson, L., & Svedin, C. G. (2016). Adolescents and self-taken sexual images: A review of the literature. *Computers in Human Behavior*, 55, 706–716.
- Dake, J. A., Price, J. H., Maziarz, L., & Ward, B. (2012). Prevalence and correlates of sexting behavior in adolescents. *American Journal of Sexuality Education*, 7(1), 1–15.
- Dědková, L., & Šmahel, D. (2013). Výskyt kyberšikany. In *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem* (pp. 37–54). Praha: Grada. Psyché.
- Döring, N. (2014). Consensual sexting among adolescents: Risk prevention through abstinence education or safer sexting? *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(1). Retrieved from <https://journals.muni.cz/cyberpsychology/article/view/4303>
- Dubrovsky, V., Kolla, S., & Sethna, B. N. (1991). Effects of Status on Group Decision Making: Ad Hoc versus Real Groups. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting*, 35(13), 969–973. <https://doi.org/10.1177/154193129103501316>
- FFUK. (2015). Výzkumu městské mládeže. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Portál.
- Herman, C. (1999). Women and internet. In *Liberating cyberspace: civil liberties, human rights & the internet* (pp. 198–205). London: Pluto Press.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, Calif: Corwin Press.
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds?-Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496–505. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x>

- Kavalír, A., & Rottová, N. (2009). *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň.
- Konečný, Š., & Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny. (2011). *Fenomén lhaní v prostředí internetu*. Brno: Masarykova univerzita.
- Kopecký, K. (2015a). *České děti a Facebook 2015*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace.
- Kopecký, K. (2015b). Strategie manipulace dětí v online prostředích se zaměřením na tzv. kybergrooming. *Pediatric pro Praxi*, 16(5), 331–334.
- Kopecký, K., & Krejčí, V. (2010). Rizika virtuální komunikace. *Příručka pro Učitele. Olomouc: Net*. Retrieved from <http://files.psychickeobtezovani.webnode.cz/200000505-7273372caf/nebezpe%C4%8D%C3%AD%20virtu%C3%A1ln%C3%AD%20komunikace.pdf>
- Kopecký, K., Szotkowski, R., & Krejčí, V. (2012). *Nebezpečí internetové komunikace III*. Olomouc: Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace.
- Kopecký, K., Szotkowski, R., & Krejčí, V. (2015). Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu. *Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc*. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Kamil_Kopecky3/publication/284693495_Riziko_ve_formy_chovani_ceskych_a_slovenskych_deti_v_prostredi_internetu/links/5656120408ae4988a7b35cae.pdf
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S22–S30.
- Krejčí, V., & Kopecký, K. (2009). *Nebezpečí elektronické komunikace*. Olomouc, 2010: Ebezpečí.
- Lazar, A. (2006, erven-říjen). *Bezpečnost dětí na internetu: Konečná zpráva pro Českou republiku*. Power Point. Retrieved from www.ncbi.cz/category/5-dokumenty?download=19
- LSE. (2016). About the project: EU Kids Online. Retrieved November 5, 2017, from <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/About-the-project.aspx>
- Macháčková, H., Dědková, L., & Ševčíková, A. (2015). Dospívající na internetu: Zpráva z výzkumu na základních a středních školách v letech 2012-2013 určená pro pracovníky ve školách. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity: Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny. Retrieved from http://irtis.fss.muni.cz/wp-content/uploads/2015/10/Dospivajici_na_internetu_2015.pdf
- Macháčková, Hana, Dědková, L., Ševčíková, A., & Černá, A. (2013). Online obtěžování a kyberšikana II. Rozšířená zpráva projektu „Copingové strategie kyberšikany u adolescentů“ realizovaného v roce 2011/2012 v České Republice. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity: Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny. Retrieved from http://irtis.fss.muni.cz/wp-content/uploads/2013/06/COST_CZ_report_II_CJ.pdf
- Malesky Jr, L. A. (2007). Predatory online behavior: Modus operandi of convicted sex offenders in identifying potential victims and contacting minors over the Internet. *Journal of Child Sexual Abuse*, 16(2), 23–32.
- Marcum, C. D. (2007). Interpreting the intentions of Internet predators: An examination of online predatory behavior. *Journal of Child Sexual Abuse*, 16(4), 99–114.
- Mašková, A., Lukášová, K., Pacák, R., & Brandejsová, J. (2012). Kybergrooming a kyberstalking: Metodický materiál pro pedagogické pracovníky. Národní centrum bezpečnějšího internetu. Retrieved from [file:///C:/Users/Viki/Downloads/kybergrooming_metodika_196%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Viki/Downloads/kybergrooming_metodika_196%20(2).pdf)

- McGhee, I., Bayzick, J., Kontostathis, A., Edwards, L., McBride, A., & Jakubowski, E. (2011). Learning to identify Internet sexual predation. *International Journal of Electronic Commerce*, 15(3), 103–122.
- Middleton, D., Mandeville-Norden, R., & Hayes, E. (2009). Does treatment work with internet sex offenders? Emerging findings from the Internet Sex Offender Treatment Programme (i-SOTP). *Journal of Sexual Aggression*, 15(1), 5–19.
<https://doi.org/10.1080/13552600802673444>
- NCBI. (n.d.). Bezpečnost dětí na internetu: Výsledky výzkumu. NCBI. SPIR. Gemius. Retrieved from <http://www.ncbi.cz/category/5-dokumenty>
- O’Connell, R. (2003). *A typology of child cybersexexploitation and online grooming practices*. Preston: University of Central. Retrieved from <http://image.guardian.co.uk/sys-files/Society/documents/2003/07/17/Groomingreport.pdf>
- Otmár-Sztejn, M. (2009). *Bezpečnost dětí na internetu. Výzkum českého internetu*. Power Point. Retrieved from www.ncbi.cz/category/5-dokumenty?download=19
- Penna, L., Clark, A., & Mohay, G. (2005). Challenges of automating the detection of paedophile activity on the internet. In *Systematic Approaches to Digital Forensic Engineering, 2005. First International Workshop on* (pp. 206–220). IEEE. Retrieved from <http://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/1592534/>
- Podaná, Z., & Forejťová, N. (2016). Delikvence a viktimizace mládeže v 9. Ročnících základních škol a odpovídajících ročnících víceletých gymnázií: Výsledky Výzkumu městské mládeže 2015. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1. *On the Horizon*, 9(5), 1–6.
<https://doi.org/10.1108/10748120110424816>
- Quayle, E., Vaughan, M., & Taylor, M. (2006). Sex offenders, Internet child abuse images and emotional avoidance: The importance of values. *Aggression and Violent Behavior*, 11(1), 1–11.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43(3), 564–575.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.3.564>
- Šámal, P., Grřivna, T., Herczeg, J., Kratochvíl, V., Půry, F., Rizman, S., ... Vanduchová, M. (2012). *Trestní zákoník* (2. vydání). Praha: C.H.Beck.
- Šmahel, D. (2003). *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. V Praze: Triton.
- Strauss, W., & Howe, N. (1991). *Generations: the history of America’s future, 1584 to 2069* (1st Quill ed). New York: Quill.
- Szotkowski, R., Kopecký, K., & Krejčí, V. (2013). *Nebezpečí internetové komunikace IV*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace.
- Tapscott, D. (1998). *Growing up digital: the rise of the net generation*. New York: McGraw-Hill.
- Tapscott, D. (2009). *Grown up digital: how the net generation is changing your world*. New York: McGraw-Hill.
- Taylor, M., Holland, G., & Quayle, E. (2001). Typology of paedophile picture collections. *The Police Journal*, 74(2), 97–107.
- Vašutová, M., Bartlíková, K., & Kitlíňská, J. (2010). Kyberšikana – známý problém v novém kabátě. In *Proměny šikany ve světě nových médií* (pp. 75–110). Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.
- Vašutová, M., & Kitlíňská, J. (2010). Tradiční šikana jako projev agrese a agresivity. In *Proměny šikany ve světě nových médií* (pp. 28–74). Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.

- Villacampa, C. (2017). Teen sexting: Prevalence, characteristics and legal treatment. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 49, 10–21.
- Wachs, S., Wolf, K. D., & Pan, C.-C. (2012). Cybergrooming: Risk factors, coping strategies and associations with cyberbullying. *Psicothema*, 24(4), 628–633.
- White, D. S., & Le Cornu, A. (2011). Visitors and Residents: A new typology for online engagement. *First Monday*, 16(9). Retrieved from <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/3171>
- Willard, N. (2006). Cyberbullying and cyberthreats. Eugene, OR: Center for Safe and Responsible Internet Use. Retrieved from <http://bcloud.marinschools.org/SafeSchools/Documents/BP-CyberBandT.pdf>
- Wilton, C., & Campbell, M. A. (2011). An exploration of the reasons why adolescents engage in traditional and cyber bullying. *Journal of Educational Sciences & Psychology*, 1(2), 101–109.
- Winters, G. M., Kaylor, L. E., & Jeglic, E. L. (2017). Sexual offenders contacting children online: an examination of transcripts of sexual grooming. *Journal of Sexual Aggression*, 23(1), 62–76. <https://doi.org/10.1080/13552600.2016.1271146>
- Wolak, J., & Finkelhor, D. (2011). Sexting: A typology. Retrieved from <http://scholars.unh.edu/ccrc/48/>
- Wolak, J., Finkelhor, D., & Mitchell, K. (2004). Internet-initiated sex crimes against minors: Implications for prevention based on findings from a national study. *Journal of Adolescent Health*, 35(5), 424–e11.
- Wolak, J., Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Ybarra, M. L. (2010). Online “predators” and their victims: Myths, realities, and implications for prevention and treatment. *Psychology of Violence*, 1(S), 13–35. <https://doi.org/10.1037/2152-0828.1.S.13>

8 Seznam obrázků:

Obrázek 1 Tématická nástěnka prostředí na internetu

Obrázek 2 Tématická nástěnka s facebookovým profilem



Obrázek 2 Tématická nástěnka prostředí na internetu



Obrázek 3 Tématická nástěnka s facebookovým profilem

9 Seznam tabulek:

Tabulka 1 Přepínání role oběti a útočníka (vlastní úprava dat, Kopecký et al., 2015)

v %	oběť	útočník libovolná forma	útočník stejná forma
průnik na účet	35	40	34
verbální útoky	34	33	22
vyhrožování a zastrašování	18	44	17
ponižování, ztrapňování šířením fotografie	14	42	20
krádež identity	12	/	/
vydírání	8	45	13
ponižování, ztrapňování šířením videa	7	41	17
ponižování, ztrapňování šířením audia	4	46	22

Tabulka 1 Přepínání role oběti a útočníka (vlastní úprava dat, Kopecký et al., 2015)

Příloha 1. Anketa

1. Kde mám přístup k internetu? (můžeš zakroužkovat i více odpovědí)

- doma
- ve škole
- v klubu
- v telefonu
- jinde: (vypiš kde)

2. Na internetu obvykle chodím na: (můžeš zakroužkovat i více odpovědí)

- facebook
- e-mail
- youtube
- stránky, kde se dají stáhnout filmy/seriály/hudba
- stránky, kde se dozvím něco o svých zájmech
- stránky, kde se dozvím něco do školy
- stránky hledat si práci/ brigádu
- jinde: (vypiš kam)

3. Mám facebookový profil?

- ano, jeden
- ano, více než jeden: (napiš kolik)
- nemám žádný

4. Na facebooku mám v přátelích: (můžeš zakroužkovat i více odpovědí)

- lidi, které znám osobně
- kamarády kamarádů, které osobně neznám
- lidi, které neznám ani přes kamarády/příbuzné

5. Už jsem se někdy sešel/a s někým, koho jsem znal/a jen z internetu:

- ano
- ne
- nechci odpovídat

6. Stalo se mi na internetu: (můžeš zakroužkovat i více odpovědí)

- že mě někdo zesměšňoval, nebo si zle dobíral
- že mi někdo dělal nějaké nevhodné sexuální návrhy nebo po mně požadoval mé intimní fotky
- že jsem nechtěně narazil/a na pornografii (obrázky či videa se sexuálním obsahem)
- že jsem narazil/a na nějaké obrázky či videa, které ve mně vyvolaly pocit úzkosti nebo strach
- něco jiného, co se mi nelíbilo: (vypiš co)
- nikdy se mi nic takového nestalo
- nechci odpovídat

7. Již jsem někdy poslal/a svou intimní fotku: (můžeš zakroužkovat i více odpovědí)

- svému klukovi/holce

- kamarádovi/kamarádce
- někomu cizímu, protože to po mně chtěl
- nikdy jsem nic takového neposlal/a
- nechci odpovídat

8. Jsem:

- kluk
- holka

9. Můj věk: (vypiš číslem)